

Guia dels escenaris de la guerra del Francès a Catalunya

Commemoració del 200 aniversari de l'inici de la guerra

CATALUNYA

Guia dels escenaris de la guerra del Francès a Catalunya

Commemoració del 200 aniversari
de l'inici de la guerra
(1808–2008)

Generalitat de Catalunya
**Departament d'Innovació,
Universitats i Empresa**

Napoleó no s'esperava trobar a Catalunya tanta resistència al seu pla d'expansió imperial

Índex

Introducció	5
Cronologia	8
Els orígens de la guerra. Catalunya al segle XVIII	9
El castell de Sant Ferran de Figueres.....	12
El detonant de la guerra. Napoleó passa a l'ofensiva.....	13
La Ciutadella de Barcelona	15
El castell de Montjuïc	16
El museu militar.....	18
La població s'organitza per fer front a la invasió	19
El castell de Lleida	21
El castell de Tortosa	22
Manresa es revolta: la crema del paper segellat	23
Els miquelets.....	25
Catalans lluitant pels francesos	26
El desenvolupament de la guerra	27
Els molins polvorers	30
La batalla del Bruc, una fita de la resistència	31
La llegenda del timbaler	33
Girona, la ciutat que va patir tres setges	34
La companyia de Santa Bàrbara.....	37
Rastres de la guerra del Francès a Girona.....	38
La batalla de Cardedeu	40
El setge d'Hostalric	43
Cardona i la ferotge batalla de Sant Quintí.....	45
El castell de Cardona i la col·legiata de Sant Vicenç	47
La Catalunya resistent: motius per la lluita	49
El saqueig de Montserrat per les tropes franceses	51
La desfeta de Tarragona, capital del Principat	53
La serra de Busa, bastió de la resistència	55
Sallent i la Constitució de Cadis	56
La conspiració de l'Ascensió a Barcelona	57
Diputats catalans a les Corts de Cadis	59
La Catalunya francesa.....	60
Els nous rics i els rics de nissaga	65
Les conseqüències de la guerra	69
La pervivència de la guerra a l'imaginari popular	72
Mapa de la guerra del Francès	76
Punts d'interès i informació general.....	78

Presentació

Enguany es commemora el dos-cents aniversari del que a Catalunya es coneix com la guerra del Francès, que s'estengué al nostre país des del 1808 fins al 1814. Foren sis llargs anys d'ocupació del país per part de les tropes franceses en el transcurs dels quals se succeïren revoltes populars, setges dramàtics i resistències heroiques glossades reiteradament per la historiografia romàntica. Foren anys en què els «desastres de la guerra», amb les seves seqüeles de fam, misèria i dolor, van quedar immortalitzats a través de la prodigiosa pintura de Goya, el geni il·lustrat –i per tant afrancesat– que arribà a escriure una frase terrorífica en un del seus dibuixos més coneguts: «el somni de la raó produeix monstres». I així, va ser en aquells anys trasbalsats que va sorgir l'Europa contemporània, filla de la Il·lustració.

Conèixer la història, conèixer el país

Amb l'edició d'aquesta petita *Guia* volem donar a conèixer i posar a l'abast dels catalans i també de les persones que visiten Catalunya els principals escenaris d'aquells anys de guerra en què Catalunya arribà a ser incorporada a la França imperial. Quant als seus continguts, la guia aporta informació bàsica dels escenaris de grans batalles, com la del Bruc; dels setges heroics, el cas de Girona o Tarragona; de les revoltes populars, com la crema del paper segellat a Manresa o la crida del sometent a Igualada; dels saqueigs a sang i foc, com la destrucció dos cops del monestir de Montserrat; sense deixar d'explicar, des d'una altra banda, l'actitud dels personatges protagonistes d'aquella etapa històrica. No és una guia exhaustiva, evidentment, però està pensada perquè qualsevol persona amb una mica d'inquietud cultural pugui conèixer els principals escenaris catalans d'una guerra que tingué una veritable dimensió europea i que al nostre país tingué el caràcter d'una autèntica revolta popular.

Històricament, la guerra del Francès podria ser considerada una baula més en la llarga cadena de guerres amb França de la nostra història, com, poc abans, del 1793 al 1795, ho havia estat l'anomenada Guerra Gran; però la commemorem pel fet que va ser més que una altra conflagració amb el país veí. En realitat, la lluita amb un Imperi fill de la Revolució Francesa va significar l'aflorament de les grans contradic-

cions que duia en el seu si la monarquia borbònica i, a la curta o a la llarga, amb tots els trasbalsos d'un segle XIX espasmòdic, la fi de l'antic règim a Catalunya. Després de gairebé un segle en què l'ocupació militar del país establerta pel decret de Nova Planta ja havia arribat a ser considerada normal pels catalans, la guerra del Francès, entre d'altres, va tenir dos efectes immediats: d'una banda, mostrar la debilitat de l'edifici borbònic, enfonsat gairebé a la primera embranzida seriosa que va rebre, i de l'altra, l'eclosió del que avui anomenariem un nou moviment popular, materialitzat mitjançant la reaparició dels sometents, de les milícies, i de la creació de les juntes com a model d'enquadrament polític d'aquesta ebullició ciutadana. En resum, es tracta de la reaparició del poble com a protagonista de la història.

Una gran conflagració europea

Tot això condicionà la vida política i el futur del que fins aleshores havia estat considerat com una de les grans potències del món: el regne d'Espanya, que entrà en un procés de decadència irreversible. Les colònies americanes es van independitzar, de primer emprant l'excusa legitimista, després sense cap subterfugi, mentre l'estat peninsular entrava en una llarga espiral de guerres entre lliberals i absolutistes, moviments nascuts tots dos a recer d'aquest conflicte. Un cercle viciós que s'estén el llarg de tot el segle XIX i que arriba irresolt fins al segle XX.

Cal tenir present, tal com dèiem al principi, que la guerra del Francès no es circumscriu al nostre territori i que s'ha de comprendre en el context més ampli de la gran conflagració europea de les guerres napoleòniques, on intervenen pràcticament totes les potències europees: el Regne Unit, Prússia, Rússia, Àustria, Suècia, Portugal i fins i tot l'Imperi Turc, a més d'una munió de petits estats. Avui potser la considerariem una guerra mundial.

El comportament dels francesos va ser desigual, segons els llocs i segons els seus interessos polítics i geoestratègics. En uns casos van impulsar el naixement de nous estats —o més aviat protectorats—, que en l'actualitat anomenariem estats nacionals. És el cas de la República Cisalpina Italiana, que després es va anomenar regne d'Itàlia, o del Gran Ducat de Varsòvia, que retornava, ni que fos en una minsa part del seu territori, la personalitat política als polonesos; cal parlar també de la independència de Noruega respecte de Dinamarca o bé de l'esmicolament del que havia estat el Sacre Imperi Romanogermànic. En altres casos es va produir l'annexió a l'Imperi Francès de països com Suïssa, el que ara anomenem Benelux, de diversos territoris alemanys i, finalment, de la pròpia Catalunya, el 1812, que fou dividida en quatre departaments. Annexió que va comportar que els francesos reconeguessin el

català com a llengua oficial, per tal de guanyar-se la població del Principat. Després d'aquest període tempestuós, només una cosa va quedar clara: Europa mai més no tornaria a ser la mateixa d'abans de Napoleó. I no només Europa, tampoc el nostre país.

Mentre la població es mobilitzava i lluitava per obtenir el retorn d'un rei indigne, Ferran VII, que havia abdicat gustosament a canvi d'un castell i quatre milions de rals i que ara passava les hores mortes a Valençay rebent classes de ball i música, i alhora demanava a Napoleó, segons recull aquest a les seves memòries, poder ser un cortesà seu a París, el que podia haver estat un bon monarca, Josep I —que n'havia donat proves quan era rei de Nàpols—, intentava establir mesures modernitzadores en un regne convuls on no era clar ni si ell manava realment, ja que les interferències del seu germà, l'emperador, eren constants. És un moment en què aquest rei promulga la primera Constitució de l'Estat espanyol, l'anomenat Estatut de Baiona, que estableix mesures per canviar el país i que vol convertir-lo en un estat modern. Encara que és ben sabut el seu fracàs i el drama que va representar per als milers dels seus súbdits que li van fer costat, els afrancesats, rebutjats per uns i altres, exiliats per creure en el somni de la Il·lustració, a l'escleròtic regne d'Espanya han arribat arreu uns valors fills d'una revolució, l'últim episodi de la qual va ser un imperi, que si bé la va desvirtuar, en canvi va fer que aquests s'escampessin per tot Europa.

L'herència del conflicte

Esperem que aquesta *Guia dels escenaris de la guerra del Francès* us permeti conèixer millor aquest terrible episodi de la nostra història, que va condicionar, i molt, tot el nostre segle XIX i XX, fins arribar a l'actualitat i del qual, en bona part, encara en som fills. De fet, les províncies espanyoles no són més que una imitació dels departaments revolucionaris, com també ho és l'estructura absolutament centralista —d'arrel jacobina— que va adoptar l'Estat espanyol, model que pràcticament s'ha perpetuat fins als nostres dies. També en deriva el nostre dret, inspirat en els Codis napoleònics. I així podríem anar continuant... Per concloure, esperem que aquesta *Guia* us sigui útil per recórrer i reconèixer els principals escenaris de la guerra del Francès i que us permeti entendre una mica més el nostre país i la nostra història.

Josep Huguet

Conseller d'Innovació,
Universitats i Empresa

Cronologia del context europeu

- **1789** Inici de la Revolució Francesa. Rebomboris del Pa a Catalunya: incidents arran de la pujada del preu del pa, base de l'alimentació popular.
- **1791** La Constitució Francesa estableix la divisió de poders que fins ara s'havien concentrat en la figura del monarca absolut.
- **1792** Proclamació de la República Francesa i guerra de França contra Àustria i Prússia. A Espanya, Manuel de Godoy és nomenat primer ministre pel rei Carles IV.
- **1793** Execució del rei Lluís XVI de França. La Convenció francesa declara la guerra a Espanya: comença la Guerra Gran, que afecta també Catalunya.
- **1795** La pau de Basilea posa fi a la Guerra Gran, i Espanya s'alia amb la França revolucionària contra Anglaterra.
- **1796** Comença la guerra contra Anglaterra.
- **1799** Cop d'estat de Napoleó, heroi de les últimes campanyes a França. Coalició europea contra França.
- **1801** Guerra d'Espanya contra Portugal.
- **1802** Napoleó Bonaparte és nomenat primer cònsol.
- **1804** Napoleó s'autoproclama emperador.
- **1805** La flota britànica de l'almirall Nelson obté una gran victòria sobre l'esquadra francoespanyola a la batalla de Trafalgar, i acaba amb el somni napoleònic d'envair Anglaterra.
- **1806** Bloqueig continental de Napoleó contra Anglaterra que desencadena l'aliança amb Espanya per ocupar Portugal, únic port d'entrada dels productes anglesos.

Cronologia de la guerra del Francès

- **1807** El tractat de Fontainebleau permet l'entrada a Espanya de les tropes franceses que han de garantir el bloqueig de Portugal.
- **1808** Inici de la guerra del Francès. L'exèrcit de Napoleó pren les places fortes de Figueres i Barcelona. Es constitueix la Junta de Lleida i la Junta Superior de Govern del Principat. Crema del paper segellat a Manresa. Batalles del Bruc. Setges de Girona.
- **1809** Tercer setge de Girona. La conspiració de l'Ascensió a Barcelona és descoberta i els seus líders executats.
- **1810** Lleida és ocupada pels francesos. Setge d'Hostalric i defensa de Cardona en la batalla de Sant Quintí.
- **1811** Ocupació de Tortosa i Tarragona, i saqueig de Montserrat.
- **1812** Annexió de Catalunya a França. Aprovació de la Constitució de Cadis. Napoleó inicia la campanya contra Rússia.
- **1814** Fi de la guerra. Els francesos abandonen les places fortes ocupades. Es produeix el retorn de Ferran VII de l'exili i la caiguda de Napoleó Bonaparte a França.

Els orígens de la guerra. Catalunya al segle XVIII

La fi de la guerra de Successió l'any 1714 amb la instauració de la monarquia borbònica comportà la integració del Principat de Catalunya dins de l'Estat absolutista en qualitat de territori vençut. Després de la derrota política, hi va haver una rigorosa repressió. El Decret de Nova Planta del 16 de gener del 1716 ordenà l'aniquilació de les institucions del país i la creació d'un nou sistema en què el capità general n'era la principal autoritat. Una altra conseqüència del centralisme absolutista fou la imposició del castellà.

**El rei Carles IV
i la seva família,
retratats per Goya**

En el pla social, el segle XVIII fou un segle de gran inestabilitat. La pressió senyorial sobre els pagesos, les males collites, la proletarització de la població emigrada a les ciutats, l'augment dels preus i l'estancament dels sous, el reclutament de les quintes... Diversos i persistents foren els factors que originaren successives revoltes de les classes populars.

Una nova embranzida econòmica

Malgrat el domini d'un ambient social i polític tens i de conflictivitat generalitzada, el país va experimentar una notable recuperació econòmica, basada en el creixement demogràfic, en l'augment i diversificació de la producció agrícola, en la reactivació del comerç i en els inicis del procés d'industrialització. A partir de la segona meitat del segle, Carles III i la seva cort havien fet seu l'esperit il·lustrat procedent de França. A imitació

dels seus veïns, el monarca borbó promogué la creació d'una sèrie d'organismes (Junta Particular de Comerç, Escola de Nàutica, Escola de Nobles Arts...) que ajudaren a potenciar l'economia catalana.

L'autorització a comerciar lliurement amb Amèrica, l'existència d'aranzels proteccionistes, la creació de companyies reglades i els avenços tècnics permeteren una concentració financera que posava la burgesia catalana a punt per entrar amb força en els nous processos d'industrialització que ja s'havien experimentat en altres països com Anglaterra.

Un canvi en el panorama

A partir de la dècada del 1790, però, tingueren lloc les guerres contra França i Anglaterra i s'acabà la fase expansiva de l'agricultura catalana, de manera que, al camp, començaren els plets de les poblacions contra els senyors. Els desordres de la guerra incitaren la població a prendre les armes, però la seves actituds responien a dues causes ben diferents: per una banda hi havia un clar fervor antifrancès, i per l'altra un intent de resistir-se al pagament dels drets feudals.

A Barcelona, les classes populars vivien una situació econòmica molt delicada, fins al punt que l'any 1789, a causa d'una collita desastrosa de cereals, i davant la reacció de l'Ajuntament de Barcelona d'incrementar el preu del pa, es produí una revolta popular que es coneix com *els Rebomboris del Pa*. Vic, Mataró, Valls i altres poblacions visqueren incidents similars per la manca d'aliments.

La Junta de Comerç

El seu nom oficial era *Junta de Comercio Particular de Barcelona*. Fou fundada el 1758, i aplegà els elements més dinàmics de la burgesia comercial barcelonina. La seva actuació anava en un doble sentit. D'una banda, pretenia acabar amb les barreres que el vell sistema gremial i el Consolat de Mar representaven per a la nova economia emergent de la indústria tèxtil, d'estampació i papera. De l'altra, va intentar suplir la falta d'universitat a Barcelona tot creant un seguit d'acadèmies i escoles que ensenyessin allò que no s'ensenyava a la Universitat de Cervera [a la foto] i que els canvis econòmics feien imprescindible.

Tant el món rural com l'urbà, cada vegada més obrer que menestral, posaven en qüestió l'antic règim, el sistema d'organització que pervivia des de l'edat mitjana i que es basava en una societat estamental, amb minories privilegiades exemptes de pagar tributs i una gran majoria descontenta.

Els tres estaments de l'antic règim: clergat, noblesa i burgesia

La Guerra Gran contra França (1793–95) va ser la primera gran ensopegada que demostrà la indigència de l'Estat borbònic. El fracàs de l'Exèrcit espanyol va promoure la creació d'una assemblea de ciutats de Catalunya que mobilitzà fins a 15.000 homes per plantar cara als francesos que havien ocupat la Seu d'Urgell, Puigcerdà i Figueres. La Capitania General va haver de dissoldre l'assemblea el 1795 per por que acabés creant una estructura administrativa paral·lela a la de la monarquia.

De guerra en guerra

Ni el creixement econòmic posterior a la guerra ni la lluentor de la visita a Barcelona de la família reial el 1802 no podien amagar que el control colonial que permetia el comerç i l'estructura economicosocial que possibilitava el control de la pagesia i l'incipient proletariat urbà no donaven més de si. Totes les contradiccions esmentades esclataren amb la guerra del Francès. I és que seria massa simple parlar del període 1808–1814 com el d'una guerra de resistència contra un ocupant estranger.

La desfeta de la monarquia borbònica va deixar Espanya sense govern i, de fet, sense estat. La creació d'una junta central, que acabaria ubicada a Cadis, va ser més un acte de voluntat que una altra cosa, perquè les seves possibilitats d'administrar alguna cosa eren més voluntaristes que no pas reals. És per això que tant sovint el protagonisme militar va recaure en la guerrilla i no pas en l'exèrcit regular.

El castell de Sant Ferran

El castell de Sant Ferran, a Figueres, és una de les grans obres d'enginyeria militar del segle XVIII. Per construir les seves muralles i el seu sistema defensiu exterior es van necessitar quatre mil obrers al llarg de tretze anys. La superfície total de la fortalesa de Sant Ferran és de 320.000 metres quadrats, i podia acollir fins a 230

canons. Durant la guerra del Francès, la fortalesa va ser ocupada per les tropes de Napoleó. Al seu interior va morir el general Álvarez de Castro, després de ser capturat durant el setge de Girona del 1809. Aquest fet, emmarcat en una llegenda, ha passat a formar part de la memòria popular de la comarca.

Un setge de cinc mesos

L'abril del 1811, la Junta General de Catalunya va aconseguir recuperar el castell mitjançant un audaç cop de força que els va permetre controlar-lo durant cinc mesos, amb una guarnició petita de soldats. Aquest fet va donar lloc al

primer i únic setge formal que ha patit la fortalesa, que finalment va ser recuperada per l'Exèrcit francès.

Al segle XX, en els darrers moments de la guerra civil a Catalunya, Sant Ferran va ser la seu del Govern de la República Espanyola. De fet, l'1 de febrer del 1939 va tenir lloc a la fortalesa la darrera reunió en territori espanyol de les Corts republicanes.

El detonant de la guerra: Napoleó passa a l'ofensiva

El rei Carles IV havia posat el poder en mans del seu favorit Manuel Godoy, el qual havia fet una política reformista que li havia comportat l'oposició dels sectors més conservadors, que van trobar en la figura de Ferran, príncep d'As-túries, el seu cap i bandera. Per la seva banda, Napoleó era conscient de la feblesa política d'una monarquia en la qual el rei era una figura dèbil, lligada a un ministre contra el qual conspirava el futur hereu. Tant Godoy com Ferran buscaven el suport de l'emperador francès en unes gestions que ratllaven el més absolut servilisme.

Napoleó sabia que Godoy (a la imatge) tenia molts enemics

Davant d'aquesta situació, i dins de la seva idea imperialista d'unificar Europa sota el seu jou, el 27 d'octubre del 1807 Napoleó va fer signar a Godoy el tractat de Fontainebleau. Aquest establí que Espanya permetria l'entrada de les tropes franceses que anaven a sotmetre Portugal, a canvi d'una part dels territoris conquerits.

Els aliats esdevenen enemics

Però amb el pretext d'anar cap a Portugal, el 1808 les tropes de Napoleó iniciaren la invasió d'Espanya, ocupant les principals places fortes. En el pla polític, les abdicacions de Baiona acabaren amb el lliurament de la corona espanyola a Josep Bonaparte, germà de Napoleó. Quan Godoy va descobrir el pla de Napoleó, ja era massa tard.

A Catalunya, les tropes comandades pel general Duhesme (uns 15.000 homes) entraren al mes de febrer per la Jonquera. En el seu paper d'aliats foren rebuts a

Barcelona, que va acollir els soldats francesos seguint ordres directes de la Cort (que deien explícitament que "havien de ser rebudes i millor tractades que les espanyoles"). Poc podien sospitar les autoritats i els habitants que els comandaments de Napoleó tenien intencions secretes...

Ocupació de Barcelona per les tropes franceses en un gravat coetani

L'ocupació de Barcelona

I així, el 29 de febrer del 1808, dilluns de Carnaval, mentre la població admirava les tropes franceses que passaven revista al passeig de l'Esplanada (situat entre la Ciutadella i les muralles de Barcelona), els soldats s'apoderaren de la fortalesa de la Ciutadella. Un cop ocupada, el pas següent fou controlar altres llocs estratègics de la ciutat com les Drassanes, els polvorins i les bateries de la costa, i sobretot el castell de Montjuïc, que durant tota la guerra serví de presó.

Ben aviat s'apoderaren també de la fortalesa de Sant Ferran a Figueres, que va ser ocupada el 2 d'abril. Aquesta immensa fortificació, un excel·lent exemple d'arquitectura militar del segle XVIII, tenia un gran valor afegit per la seva situació estratègica prop de la frontera.

L'evidència de l'ocupació i la consciència d'invasió sembraren la inquietud i la rebel·lia en la població catalana, i provocaren revoltes al mes de maig a tot el territori de l'Estat espanyol. Aquest va ser l'inici de la guerra contra Napoleó, anomenada *guerra del Francès* a Catalunya i *guerra de la Independència* a Espanya, que no finalitzaria fins l'any 1814, amb el retorn de Ferran VII al poder.

La Ciutadella de Barcelona

La fortalesa de la Ciutadella es construï en finalitzar la guerra de Successió amb l'objectiu de garantir el control de la ciutat de Barcelona. Disposava d'una guarnició permanent que podia accedir ràpidament a la ciutat i d'una muralla interior envers la ciutat. Per fer possible la seva construcció, va ser necessari derriure el barri de la Ribera. Durant la guerra del Francès, la Ciutadella va ser ocupada per l'Exèrcit francès sense necessitat de disparar ni un tret, i el seu control va garantir el domini de Barcelona durant tota l'ocupació.

Des de la perspectiva dels barcelonins, la Ciutadella sempre es va identificar amb un lloc de repressió. Per aquesta raó, el seu enderroc es va convertir en un objectiu prioritari dels governs liberals de la ciutat. El primer projecte de desmantellament de la Ciutadella es va presentar a Godoy l'any 1794 per part dels diputats de l'Ajuntament de Barcelona. Durant el trienni liberal, l'any 1821, es va presentar una proposta similar, i una altra més tard, l'any 1840, però en tots els casos van ser rebutjades.

L'enderroc de les muralles

Amb la Revolució de Setembre del 1868, que va foragitar Isabel II, el nou responsable del Govern espanyol fou el general català Joan Prim. Aquest, coneixedor dels anhels dels barcelonins, decretà la cessió de la fortalesa a la ciutat, que n'ordenà immediatament l'enderroc. La demolició es va allargar fins el 1878, i s'hi va col·locar una làpida en què es podia llegir:

“La tiranía de Felipe V, primer Borbón, levantó la Ciudadela. La libertad, al arrojar de España al último Borbón, la derriba. La ley de 18 de diciembre de 1869 la cede, con todos sus terrenos, a la ciudad de Barcelona. El Ayuntamiento toma posesión el 21 del mismo mes. ¡Viva la soberanía nacional!”

On abans s'aixecava l'odiada fortificació, s'hi va fer un parc, l'actual parc de la Ciutadella, on anys després es va celebrar l'exposició Universal del 1888, i on actualment es troba ubicat el Parlament de Catalunya, a l'edifici que havia estat l'arsenal borbònic.

Des de la Ciutadella s'impedien les revoltes

El castell de Montjuïc

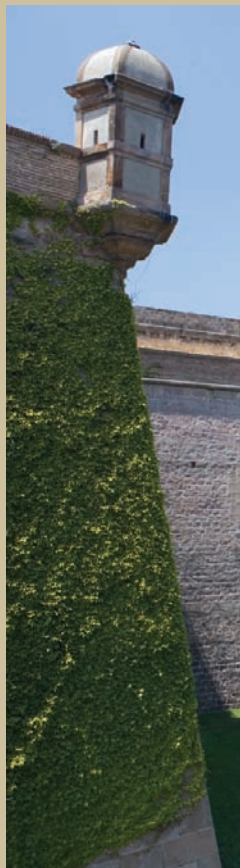
El castell de Montjuïc de Barcelona està situat sobre l'antic castell del Port, que apareix documentat l'any 1022. La seva pèrdua de valor estratègic va portar al seu enrunament al segle XV. Sobre les seves restes, el Consell de Cent de la ciutat hi va construir la torre del Farell. Aquesta talaia va tenir un paper important durant la guerra dels Segadors, quan el 26 de gener de 1641 les tropes castellanques van ser derrotades en la batalla de Montjuïc. L'any 1706, la talaia va ser destruïda per les tropes de Felip V.

El 1751 la fortalesa va ser reconstruïda seguint els sistemes constructius de Vauban, un especialista francès en enginyeria militar. L'edificació va ser engrandida, es va excavar el fossar i es van aixecar baluards que li donaren la característica forma pentagonal que caracteritza les grans fortaleses de l'època moderna. El 29 de febrer del 1808, les tropes napoleòniques es van ensenyorir del castell sense oposició, ja que la guarnició que el defensava va rebre l'ordre d'evacuar-lo davant del perill que els francesos hi entressin per la força.

La repressió de l'obrerisme

Amb posterioritat, el castell va ser utilitzat com a presó. L'enderroc de la Ciutadella va reforçar el seu paper com a instrument de control sobre la ciutat. De fet, la seva ubicació el feia molt més eficient per al bombardeig de Barcelona que la Ciutadella mateixa. A partir dels últims anys del segle XIX va albergar les víctimes tant de la repressió política i social com de la lluita obrera. Hi foren tancats i torturats els obrers involucrats en l'onada de violència anarquista de la dècada del 1890. El *procés de Montjuïc*, nom amb què coneixem els judicis als anarquistes, és un fet dissortadament famós per la duresa de les tortures que van infligir als sospitosos.

Al castell hi van tancar també els detinguts durant la Setmana Tràgica i hi van afusellar el pedagog Ferrer i Guàrdia, cap de turc de la revolució. El 1919 hi havia més de 3.000 obrers empresonats a causa del conflicte de la Canadenca. El 1936 es va omplir de presoners de dretes, i el 15 d'octubre del 1940 hi va ser afusellat Lluís Companys, president de la Generalitat republicana. A causa de tots aquests esdeveniments, el castell es va convertir en un símbol negatiu en la consciència col·lectiva dels barcelonins. El 1960 va ser finalment cedit a la ciutat i actualment s'hi troba instal·lat el Museu Militar de Montjuïc.

Museu Militar de Barcelona

Al Museu Militar de Barcelona, ubicat al castell de Montjuïc, s'hi mostren diverses tipologies d'armes emprades durant el conflicte. La seva pinacoteca ens ofereix també la possibilitat de descobrir algunes escenes de la guerra del Francès dels artistes catalans Cusachs i Martí Alsina, i també de l'artista francès J. Flaugier, contemporani dels fets i pintor de moda entre els afrancesats catalans. S'hi pot pujar amb el telefèric, que enllaça el castell amb

l'avinguda de Miramar i permet, de passada, gaudir de la visió de la muntanya urbanitzada i d'una bonica panoràmica de la ciutat.

Les armes

Les armes dels exèrcits de l'època napoleònica eren mortíferes en mans de soldats ben entrenats. Les bales disparades pels canons penetraven a través de fins a

vint fileres d'infanteria, i els projectils dels mosquetons podien matar un cavall i travessar fins a tres homes, encara que costaven de carregar i d'apuntar, i el seu abast era limitat. En les accions cos a cos, les baionetes de les tropes d'infanteria i els sabres i les llances de la cavalleria eren armes igualment terrorífiques.

J. Flaugier va pintar el 1809 el combat de Molins de Rei del 21 de desembre d'aquell any, amb Montserrat al fons

La població s'organitza per fer front a la invasió

A causa de la situació d'invasió i de desastre, culminada amb el motí d'Aranjuez (en el qual la població atacà el palau de Godoy), Carles IV abdicà a favor del seu fill Ferran VII. Napoleó, presentant-se com a mediador de la contesa entre els membres de la monarquia, va reunir-los a Baiona i obligà Ferran a retornar la corona al seu pare; aquest, al seu torn, la lliurà a Napoleó, que la va traspasar finalment al seu germà, Josep Bonaparte.

Aquesta il·lustració de l'època presenta Napoleó repartint els regnes europeus entre els seus germans

Les eines de la resistència

L'ocupació de les tropes franceses, el buit de poder provocat per les abdicacions de Baiona i la instauració d'un rei intrús van provocar revoltes arreu del territori, i també la constitució de juntes de govern i defensa. A Catalunya, amb la capital ocupada, es crearen les juntes de Lleida, Tortosa, Tarragona, Igualada, Manresa, Girona i Vilafranca del Penedès. Poc temps després, es creà la Junta Superior de Govern del Principat de Catalunya. La seva missió era dirigir la lluita contra l'invasor.

A partir d'aquest moment, i davant del fracàs de l'Exèrcit regular, la lluita contra els francesos va ser protagonitzada per les guerrilles, reclutades, formades i dirigides des de les juntes de defensa, amb l'objectiu

d'evitar l'avançada de les tropes enemigues i de tallar-los les comunicacions i l'aprovisionament. Ara bé, cal destacar que, en alguns casos, la formació d'aquestes guerrilles dels sometents o miquelets es va fer amb la reticència de les autoritats locals, que temien que la massa descontenta i armada pogués actuar també contra les classes privilegiades. No és estrany, per tant, que en algun cas alguns municipis no veiessin amb mals ulls la presència dels francesos com a garants de l'ordre social.

Es pot dir sense cap mena de dubte que la guerra del Francès fou una guerra en què la població civil, més o menys organitzada, tingué un paper fonamental. Fins i tot els francesos no van renunciar a crear les seves pròpies forces de guerrilla, els *caragirats*, les més conegudes de les quals van ser la d'en Boquica i la d'en Joan Serra (vegeu la pàgina 28).

Gravat a partir d'un dibuix de Salvador Mayol que representa l'aixecament simultani a tot l'Estat contra l'invasor, el 1808

Els primers aixecaments populars

El 28 de maig es produeix a Lleida el primer aixecament popular contra els ocupants francesos, l'anomenada *Insurrecció del Sagrament*. Es constitueix la primera Junta de Defensa per a l'enrolament dels voluntaris, es fa un jurament per armar-se per a la lluita contra l'invasor i es reconeix Ferran VII com a únic rei d'Espanya.

L'endemà mateix, el 29 de maig, en tenir notícia que les tropes franceses havien de passar per Tortosa per fer cap a València, es produí també allà una revolta popular. Com a reacció, es va crear la Junta de Salvació i Defensa que va enviar ràpidament un grup de voluntaris a ocupar el castell de Sant Felip, situat al coll de Balaguer, prop de Tortosa, per tal d'impedir el pas dels soldats napoleònics.

El castell de Lleida

El castell de la Suda, actualment en ruïnes, està situat al costat de la Seu Vella de Lleida. L'obra que resta és medieval, i s'enlaira damunt de l'anomenada *Roca Sobirana*. Va ser construït damunt de l'antic castell sarraí, del qual es té notícies ja des de l'any 882, i va ser el palau reial lleidatà dels comtes de Barcelona. Hi van tenir lloc alguns fets històrics remarcables. El 1150, s'hi va celebrar el casament entre el comte Ramon Berenguer IV i Peronella, filla del rei Ramir d'Aragó. Aquesta unió va segellar l'entroncament de la casa d'Aragó amb el casal de Barcelona.

D'escenari reial a ruïna

El 1214, en aquest castell, els nobles catalans i aragonesos van jurar fidelitat a l'infant Jaume, que es convertiria en el rei Jaume I. La decadència de la fortalesa s'inicià en temps de Martí l'Humà, al segle XV. A poc a poc es va anar degradant i abandonant, fins a convertir-se en un magatzem, després en presó i finalment en quarter militar. Durant la guerra del Francès, va servir de polvorí i una explosió va derruir gran part de les seves dependències.

El castell de Tortosa

El castell de la Suda, o de Sant Joan, és una impressionant fortalesa que fou construïda al segle X pels musulmans, durant el califat d'Abd al-Rahman III, damunt de les antigues estructures romanes. Quan Ramon Berenguer IV va reconquerir la ciutat, l'any 1147, el castell passà a ser residència de la família Montcada i de l'orde dels Templers en agraïment a la seva ajuda durant la batalla. Al segle XIII va esdevenir palau reial. De fet va ser la residència favorita de Jaume I, des d'on el monarca va fer els preparatius per a la conquesta de València.

Una població rebel

Durant la guerra del Francès, Tortosa va tenir un paper important. Des del primer aixecament el maig del 1808, hi hagué diversos motins populars contra l'invasor. La Junta de Defensa actuava pel territori amb les seves tropes i envià paisans, fins i tot, a ajudar els assetjats de Girona. Finalment, l'exèrcit francès decidí ocupar Tortosa, fet que es produí el 2 de gener del 1811. Tot i que la ciutat capitulà, els francesos van prendre mesures repressives contra la població i causaren grans desperfectes en les construccions més importants, com el castell de la Suda. Actualment, una part del castell s'ha convertit en un parador de turisme.

Manresa es revolta: la crema del paper segellat

A Manresa, el dijous 2 de juny de 1808, dia de mercat setmanal, arribà el paper oficial emès pel Govern francès. Es tractava de l'impost que s'havia d'aplicar a la població amb la finalitat de finançar la campanya bèl·lica i el Govern mateix. En resposta a aquest greuge, els manresans cremaren els papers en mig de la plaça de la vila i escamparen les cendres als crits de "visca la Religió!", "visca Ferran!" i "visca la Pàtria!".

Els manresans van fer ben palès el seu rebuig a l'autoritat francesa

Autoritats sobrepassades

En aquella situació d'aldarull, el governador militar de la plaça, tinent coronel Francesc Codony, va fer un ban ordenant a la gent que tornés a les cases i emplaçant a una futura mobilització de voluntaris enquadrada pels gremis. Però, en realitat, tant Codony com el mateix alcalde, Joaquim de Torres, preferiren mantenir-se al costat de les autoritats constituïdes. Aquest posicionament va provocar l'execució del militar durant un

motí popular, un mes després de l'aixecament, mentre que l'alcalde va haver de fugir per salvar la vida. La crema del paper segellat va ser l'espurna que va encendre la resistència, ja que es creà la Junta Local de Manresa i es van començar a armar els veïns i a crear comandaments. El 3 de juny la Junta va activar les disposicions relatives a la defensa i va enviar emisaris a buscar armes dels terços de Lleida a Cardona i Santpedor.

Al vestíbul de l'alcaldia de l'Ajuntament de Manresa es pot contemplar l'obra de F. Cuixart que es reproduïx en aquesta pàgina, *La crema de paper segellat* (1895). També a la Casa de la Vila, a la galeria de manresans il·lustres, es poden contemplar els retrats d'alguns participants en l'episodi, com Maurici Carrió i Ramon Montanyà.

El quadre que s'exposa a l'Ajuntament de Manresa reviu els fets del 2 de juny

Els miquelets

Els miquelets eren reclutats com a voluntaris entre els homes des de setze fins a quaranta anys i s'organitzaven en terços. Tenien el seu origen en l'autoorganització armada catalana del segle XVII i en el sometent. Eren tropes irregulars que només eren realment útils si lluitaven en el seu lloc d'origen, gràcies al seu coneixement del terreny, que els permetia parar emboscades i fugir amb rapidesa. Les representacions gràfiques que en tenim són la del pagès amb barretina, faixa i arma de foc. Després de la caiguda de Tarragona i Montserrat, dels més de vint mil voluntaris reclutats només en quedaren cinc-cents vuitanta-cinc, que formaren un únic batalló sota el comandament de Josep Mansó anomenat *Caçadors de Catalunya*.

Un comandant guerriller

Francesc Milans del Bosch i Arquer (Sant Vicenç de Montalt, 1767–1834) era fill d'una família de pagesos benestants. Va fer carrera militar i va servir durant la Guerra Gran (1793–1795). Ja començada la guerra del Francès es va posar al servei de la Junta Superior, que li va donar el grau de tinent coronel i el comandament de quatre-cents miquelets. Conscient de la necessitat de guanyar-se les tropes irregulars, va canviar el seu uniforme militar pel de miquelet: jaqueta vermella, calces blanques, espadenyes i un barret amb una llarga ploma. I també va entendre de seguida que la guerra no podia fer-la amb les tàctiques habituals, sinó que havia d'assumir les de la guerrilla: calia moure's sempre per terreny conegut i no entrar mai en combat si no es tenia una clara superioritat.

El resultat va ser la seva fama d'invencible i l'aparició de nombroses llegendes sobre ell. Potser la més coneguda és la de l'alzina dels francesos, segons la qual feia penjar els seus presoners davant de la seva masia. Va ser ascendit a general i les seves idees liberals el van fer protagonitzar, el 1817, un intent de revolució que el va dur a l'exili. No va tornar fins a la dècada absolutista de Ferran VII, i finalment va morir a la masia familiar de Sant Vicenç el 1834.

Un grup de miquelets carrega armes prop de Manresa

Catalans lluitant per als francesos

Els caragirats, també dits *brivalla*, eren els guerrillers al servei de l'Exèrcit napoleònic. Normalment els seus caps eren antics miquelets que havien canviat de bàndol i es van caracteritzar per la seva violència sobre la població civil. Alguns dels líders de les partides de caragirats esdevindrien llegendaris, com en Boquica de Besalú i en Joan Serra *la Pera* de Valls.

Josep Pujol i Barraca *Boquica* va néixer a Besalú el 26 de setembre del 1778. De primer era traginer, però aviat va esdevenir un cap bandoler. Va ser nomenat pels francesos cap dels Caçadors Estrangers Miquelets de l'Empordà, una tropa que actuava com a contraguerrilla per als francesos. Entre altres accions, va saquejar Camprodon el 20 de febrer del 1813. Va ser penjat a Figueres el 1815 després de ser extraditat pels francesos.

Un caragirat llegendari

La figura de Joan Serra *la Pera*, caragirat de Valls, ha entrat de ple dins el món de la llegenda i les rondalles fins al punt que pràcticament res no se sap de la seva biografia. Hi ha una història que li atorga un origen bandoler i el seu mot, que va prendre en venjança contra un pagès que en la seva infantesa l'havia agafat robant peres. Però en realitat era un soldat reialista que va haver de canviar de bàndol per haver mort d'un tret el seu sergent.

Un cop passat als francesos, organitzà una quadrilla que va actuar de manera força cruel en la ruralia tarragonina. I aquí neix una altra de les llegendes sobre el personatge: malgrat el seu instint homicida, es diu que després de cada mort encenia un ciri a la Mare de Déu del Carme.

En acabar la guerra no va fugir perquè es va enamorar d'una jove d'un mas, i es va quedar amagat a les muntanyes i fent de saltejador de camins fins que va ser capturat el 1815.

El seu historial li va valdre ser penjat i esquarterat a Valls el desembre d'aquell mateix any, a la cruïlla que formen els carrers de la Carnisseria, dels Jueus, de Sant Antoni i d'en Simó. La seva figura ha estat immortalitzada tant per la cançó "El Bandoler", de Lluís Llach, com per un dels gegants de Valls.

El desenvolupament inesperat de la guerra

Tot i que Napoleó pensés que envair Espanya i Portugal no li representaria gaire esforç, la realitat fou que el sistema de guerrilles va aconseguir desgastar l'enemic amb efectivitat i convertir un suposat "passeig" en una autèntica operació militar d'envergadura. Els francesos reconeixien les dificultats per envair el territori català per primera vegada el juny del 1808 a les batalles del Bruc, en ser derrotats pels contingents militars formats per soldats regulars de l'Exèrcit espanyol i els sometents manresans i igualadins i dels territoris veïns.

Lleida assetjada pels francesos l'any 1810, en un oli de Jean Remond

Un control limitat sobre el país

Com a conseqüència d'aquestes tàctiques de la resistència, el domini militar francès es va limitar als nuclis de població importants i a les fortificacions més estratègiques. Foren dominades Barcelona i Figueres (1808), Girona (1809), Lleida (1810), Tortosa i Tarragona (1811). El monestir de Montserrat, refugi de la Junta, fou també destruït. Les àrees rurals, en canvi, van quedar sempre sota control de les guerrilles, cosa que comportà un desgast constant de les tropes napoleòniques.

Al començament de la guerra, el general francès Duhesme va emetre aquesta ordre secreta el 3 de juny del 1808, des del seu quarter general a Barcelona, que demostra que els francesos se les prometien molt

felices. La reproduceix F. X. Cabanes al seu llibre *Historia de las operaciones del Ejército de Cataluña en la guerra de la Usurpación*:

“Los generales Chabran y Schwartz saldrán mañana día 4 de junio mandando las dos columnas móviles que se compondrán de los cuerpos indicados al margen. El general de división Chabran [...] mandará la primera columna fuerte de cuatro mil doscientos hombres de caballeria e infanteria con su artilleria correspondiente. Con ella se dirigirá a Tarragona, de cuya plaza se apoderará dexando en ella mil hombres de guarnición. Incorporará a su división el Regimiento suizo de Wimpffen para cuyo Coronel se le entregan las órdenes necesarias, usando de amenazas y aun de la fuerza en caso de resistencia por parte de este jefe o de sus oficiales. Continuará la marcha por Tortosa hacia Valencia donde deberá llegar el 22. En Nules abrirá el pliego que se le entrega, donde encontrará las instrucciones relativas a las operaciones que debe combinar con el mariscal Moncey, que se hallará en dicho día en las inmediaciones de la expresada ciudad con un cuerpo de diez mil hombres”.

Escena dels combats que es desenvoluparen prop de Cervera en un gravat coetani

Les ordres per a Schwartz

“El general Schwartz se dirigirá, por Molins de Rey y Martorell, a Manresa con la segunda columna fuerte de tres mil ochocientos hombres de todas las armas. En dicha ciudad impondrá a continuación una contribución de setecientos cincuenta mil francos, que se exigirá en el preciso término de cuarenta y ocho horas y que servirá para los gastos de la división. Hará además de castigar a los motores de la sedición, pero les perdona-

rá pretextando la piedad del Emperador. En este tiempo se destruirán los molinos de pólvora que hay en dicha ciudad, y se enviará luego a Barcelona la que haya, custodiada por un cuerpo de cien caballos que se volverá a su división desde Esparraguera, donde será relevado. Inmediatamente saldrá la división por Cervera hacia algunas tentativas, aunque pasajeras. En caso de apoderarse de esta plaza, dexará en su castillo una guarnición de quinientos hombres, incorporará en su división los destacamientos suizos que hay en ella y se le impondrá una contribución de seiscientos mil francos. Sin pérdida de tiempo se dirigirá a Zaragoza. En Bujaraloz abrirá el pliego que se le entrega, en el que encontrará el detalle de las operaciones que debe combinar con el general Lefèbre, que estará con su división el 19 a más tardar delante de Zaragoza...”

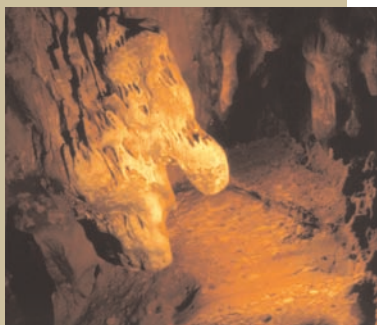
Un imprevist considerable

Però ni Chabran pogué anar a València ni Schwartz a Saragossa, ja que la resistència del Bruc va desbaratar completament aquest pla. El general Chabran, en no poder convèncer els suïssos de Tarragona i sabedor del fracàs de Schwartz, empenqué el camí de retirada cap a Barcelona, tot deixant un rastre de violència i de sang a l'Arboç i en altres pobles de la ruta que s'havien aixecat amb el sometent.

Els molins polvorers

El Museu de la Ciència i la Tècnica de Manresa explica el sistema de subministrament d'aigua a la ciutat amb relació al seu desenvolupament agrícola i industrial. I una de les formes d'aprofitament hidràulic és també la dels molins polvorers, que foren una particularitat del municipi. Aquests van ser una de les cinc reials fàbriques que restaren després del Decret de Nova Planta.

El seu renom es devia a la gran capacitat explosiva de la pólvora que subministraven, aconseguida amb la mescla de salnitre, sofre i carbó. Aquests components arribaven fàcilment a Manresa per la seva proximitat a les coves del Salnitre de Collbató, les mines de sal de Cardona, les de potassa de Súrria, Sallent i Balsareny i de carbó de Figols i Saldes. Aquests molins expliquen la importància estratègica de Manresa en els diferents episodis bèl·lics, i en particular en la guerra del Francès.

A les coves del Salnitre de Collbató, s'hi amagava el guerriller Mansuet Baxó

La batalla del Bruc, una fita de la resistència

La batalla del Bruc és el nom amb què es coneixen els dos enfrontaments que van tenir lloc durant la guerra en aquest indret proper a Montserrat. L'Exèrcit francès, format per tres mil vuit-cents homes i comandat pel general Schwartz, va sortir del quarter general de Barcelona amb la finalitat d'arribar a Lleida i Saragossa. Però la seva intenció era passar primer per Manresa, on havien de castigar la població per la seva insurrecció i de pas apoderar-se de la pólvora que s'hi emmagatzemava.

El sometent al Bruc, obra de Martí i Alsina que es conserva al MNAC

Plantar cara a l'invasor

El dia 5 de juny de 1808 havia plogut molt i la columna francesa es va detenir a Martorell. Això va donar temps als pobles del corregiment de Manresa per preparar la defensa dels voltants del Bruc. El dia 6, un heterogeni exèrcit alertat de les intencions dels francesos s'apostà al coll de Can Maçana per impedir-ne l'avenç. Les forces estaven formades per un regiment de soldats suïssos, a sou de la corona espanyola, i soldats d'origen való escapats de la guarnició de Barcelona. A aquest efectius s'hi van afegir voluntaris i sometents catalans de Manresa, Igualada, Sallent, Santpedor i Moià, sumant un total d'uns dos mil homes.

Cap a les deu del matí, la columna francesa va passar prop de Collbató i poc després pel Bruc, on va obrir foc i va matar alguns veïns. A continuació es va dirigir cap al pas de Can Maçana, i allí va ser atacada pels defensors. La batalla, en terreny escarpat, va consistir en una emboscada per sorpresa que va forçar la retirada dels francesos després de perdre quatre-cents homes i dos canons.

Després encara serien atacats per diverses partides guerrilleres, que els van perseguir fins més enllà d'Esparreguera. Aquesta és la primera derrota en regla d'una divisió francesa de tres mil vuit-cents homes per part d'uns paisans sense perícia militar i que lluitaven "per la seva pàtria, per la seva religió i pel seu rei".

El manresà F. Cuixart va pintar nou escenes de la guerra, còpies de les pintures murals del 1811 que es trobaven a la masia Ferreres de Rellinars, que es poden veure al Museu Comarcal de Manresa. A la imatge, la primera batalla del Bruc

La segona batalla del Bruc

El 14 de juny va tenir lloc el segon enfrontament. En aquesta ocasió, l'Exèrcit francès dirigit pel general Chabran va rebre reforços, i va arribar a tenir una dotació de cinc mil homes, que es van dividir en dues columnes: una va seguir la carretera en direcció al Bruc, mentre que la segona intentava passar a través de Collbató. Els resistents estaven advertits que es podia produir un nou intent contra Can Maçana i Manresa, de manera que tam-

La llegenda del timbaler

La batalla del Bruc va trencar el mite de la imbatibilitat de l'Exèrcit de Napoleó. El 26 de setembre del 1808, el *Diario de Manresa* va magnificar la batalla fins al punt que va començar a adquirir, ja des d'aquell moment, caràcter de llegenda. Es presentava un exèrcit popular, pràcticament desarmat, que va ser capaç de derrotar el totpoderós Exèrcit francès. La victòria va ser atribuïda als sants patrons de Manresa.

També es va atribuir la victòria a la intervenció del timbaler del Bruc, un noi de Santpedor que hauria dirigit la batalla amb un tambor com els que s'utilitzaven a les confraries. Conta la llegenda que el so del tambor, amplificat per les parets de les muntanyes de Montserrat, va fer retirar els francesos en pensar que s'enfrontaven a un gran exèrcit. Alguns autors han identificat el timbaler amb un noi anomenat Isidre Lluçà i Cànoves.

El timbaler del Bruc té un monument al Bruc [foto de dalt] i un altre menys conegut a Santpedor [foto de baix]. Amb posterioritat a la batalla s'han fet diverses commemoracions, i actualment es preparen diferents recorreguts turístics relacionats amb la batalla.

bé el seu exèrcit es reforçà amb soldats valons, suïssos i extremenys, i amb artilleria, a més dels sometents d'Igualada i Manresa. Els catalans estaven dirigits pel coronel Joan Baget, que s'hi va sumar amb dues companyies de terços procedents de Cervera i amb voluntaris de Lleida.

Després d'un enfrontament que va tenir escaramusses en diversos punts, l'Exèrcit francès va tornar a recular, incendiant quatre cases del Bruc en la seva retirada. Ja no hi va haver cap altra temptativa de creuar el pas de Can Maçana. Quan el 1810 els francesos van apoderar-se de Manresa i dels seus molins de pólvora, ho van fer passant pel Vallès.

Girona, la ciutat heroica que va patir tres setges

El juny del 1808 es va crear a Girona una junta de defensa, que va coordinar la revolta contra els francesos. La guarnició de la ciutat era de només tres-cents homes, motiu pel qual es van mobilitzar diferents companyies de miquelets i s'hi van incorporar alguns mariners de Sant Feliu de Guíxols per fer d'artillers. El general francès Duhesme, preocupat pel control del camí de Barcelona a França, va decidir atacar la ciutat amb un exèrcit format per cinc mil homes.

El 20 de juny va arribar a la ciutat i, després d'intentar inútilment la seva rendició, va llençar diversos atacs que van ser rebutjats. Com que no disposava de tropes suficients per organitzar un setge, l'Exèrcit francès es va retirar. Després dels primers atacs van arribar reforços a Girona, bàsicament voluntaris de Barcelona. Però el 20 de juliol, Duhesme es va presentar amb més forces que en l'anterior ocasió i, aquest cop, amb una

important dotació d'artilleria. Aquest segon setge s'allargaria els mesos de juliol i agost. Les primeres accions van consistir en el bombardeig de la ciutat i els seus forts, que van afectar sobretot la població civil i van obrir una bretxa al castell de Montjuïc. Des d'Hostalric va arribar una columna de socors formada per miquelets comandats per Milans del Bosch, voluntaris i també alguns grups de soldats provinents de Roses.

El setge de Girona del 1809, un quadre de Ramon Martí i Alsina que es conserva al Museu d'Art de la ciutat

Fracassa el segon setge

El 20 d'agost, de manera coordinada, la columna vinguda d'Hostalric i la mateixa guarnició de Girona sortiren a atacar l'Exèrcit francès. Davant de l'atac combinat, Duhesme va haver de retirar-se. Després del segon fracàs a Girona, la situació del comandant napoleònic es va tornar complicada, ja que va quedar bloquejat a Barcelona.

Per socórrer-lo es va organitzar una expedició militar dirigida pel general Saint-Cyr, que va entrar a Catalunya a través de la Jonquera i va tren-

car el bloqueig de Barcelona, ordenant al general Verdier que es dirigís cap a Girona per derrotar els resistents. Mentrestant, la defensa de

la ciutat va ser encarregada al general Álvarez de Castro, que uns mesos enrere havia lliurat, per ordre dels seus superiors, la fortalesa de Montjuïc de Barcelona a l'Exèrcit francès. Potser va ser aquest fet el que va motivar el duríssim ban que va repartir entre els gironins, en què amenaçava amb la pena de mort tot aquell que parlés de rendició.

Els setges de Girona es van convertir en símbol de la resistència més heroica

A la tercera va la vençuda

Els primers atacs francesos, al mes de juliol, es van concentrar al castell de Montjuïc de Girona. Finalment, el 10 d'agost van aconseguir ocupar-lo. Al mes de setembre es va iniciar l'atac contra la ciutat mateixa, després d'un intens foc d'artilleria. L'obertura d'esclotxes a la muralla va permetre l'inici de l'assalt, que es va resoldre amb la lluita cos a cos. Finalment l'atac també va ser rebutjat.

Davant de la impossibilitat de prendre Girona en l'assalt, els francesos es van concentrar en el setge, el tercer consecutiu, i Verdier va ser substituït pel general Augereaux. Al mes de desembre, els bombardejos i la manca d'aliments van portar irremediablement a la rendició de la ciutat. El balanç final del setge és impressionant: es calcula que sobre la ciutat, que va quedar mig destruïda, hi van caure prop de dotze mil bombes i set mil granades. De la guarnició de deu mil homes només en van quedar quatre mil quatre-cents, i de vuit mil habitants només en van sobreviure la meitat. Després de la victòria, Augereaux va iniciar un intent d'apropament amistós a la població, promovent la cooficialitat del català.

La Companyia de Santa Bàrbara

El 5 de juliol del 1809, es publicava a la *Gaseta de Girona* el Decret de constitució de la Companyia de Santa Bàrbara, disposat pel governador de Girona durant el setge, el general Álvarez de Castro. Aquesta estaria formada per dues-centes dones, estructurades en seccions sota les ordres d'una comandanta, dues sergents i dues esquadristes, i identificades per una cinta de color vermell al braç esquerre. Al MNAC es conserva una pintura de Martí i Alsina que retrata les dones en primera línia de foc.

Ajut als baluards

Durant els setges s'encarregaren de portar aigua, aiguardent, aliments i municions als homes que combatien als baluards, i també de transportar els ferits a l'hospital de Sant Pere, si eren tropa o civils, i al de la Catedral si eren oficials. El mateix general enemic, Saint-Cyr, escrigué en el seu diari d'operacions respecte a l'anomenat *Dia Gran de Girona*: “[...] el més lleuger bri d'aire feia flotar i descobrir els llargs que distingien les dones de Santa Bàrbara, algunes de les quals es guanyaren, en aquesta jornada, les recompenses i les distincions dels valents”.

La guerra del Francès a Girona

Són moltes les empremtes de la guerra del Francès que es poden trobar a la ciutat de Girona, ja que la seva posició estratègica i la seva capacitat de resistència la van convertir en un dels escenaris principals i més emblemàtics.

Museu d'Art de Girona

S'ubica al palau episcopal [esquerra], un dels edificis més emblemàtics del barri vell. Presenta diverses obres relacionades amb els setges de Girona. Hi destaquen les pintures de Ramon Martí Alsina, màxim representant del realisme francès a Catalunya, que va voler recrear el setge de Girona de 1809, i les escultures *Girona 1809* i *Contra l'invasor*, de l'artista Miquel Blay.

Església de Sant Feliu

Es troba a la plaça que du el mateix nom.

A l'església de Sant Feliu hi podem contemplar dos elements escultòrics. El primer és el mausoleu del general Álvarez de Castro, defensor de la ciutat, que es troba a la capella de Sant Narcís. El sepulcre de marbre fou esculpit l'any 1880 per J. Suñol i J. Figueras, i consta d'una urna sepulcral i la figura al·legòrica de Girona a sobre. L'altre és el sepulcre de la Companyia de Santa Bàrbara, que data de l'any 1925 i és obra dels germans Oslé.

L'Exèrcit als herois del 1808 i 1809

A la plaça de Calvet i Rubalcaba trobem una columna commemorativa coneguda popularment com *el Lleó*. Fou inaugurada en el primer centenari dels fets, moment que recull la fotografia de la dreta, que es conserva a l'Arxiu Històric de la ciutat.

Museu d'Història de la Ciutat de Girona

El Museu es troba en el convent caputxí bombardejat durant el setge. Hi ha una sala dedicada exclusivament a la guerra del Francès. Entre

altres objectes exposats hi trobem armes, un llit de campanya, banderes i indumentària de les heroïnes de la Companyia de Santa Bàrbara i dels soldats defensors de Girona.

Torre de Suchet

Al parc del castell de Montjuïc hi podem visitar aquesta torre, que va ser construïda el 1812 per ordre del mariscal Suchet per substituir la que l'any 1809, durant el setge, va esfondrar-se en incendiar-se la pólvora que emmagatzemava. La resta del castell, una gran fortalesa aixecada a mitjan segle XVII, va quedar destrossada en el mateix període. En resten les seves ruïnes, situades al turó de Montjuïc.

Monument als defensors de Girona, grup escultòric d'Antoni Parera aixecat el 1909 a la plaça de la Independència

La batalla de Cardedeu
segons un gravat de Langlois
a *Voyage Pittoresque et
Militaire en Espagne*

La batalla de Cardedeu

La ciutat de Barcelona, sota el control de Duhesme, havia estat bloquejada per les tropes regulars comandades pel general Vives, de manera que no es podia entrar vitualles a la capital. Napoleó decidí enviar Saint-Cyr per acabar amb la situació de bloqueig.

En el seu camí cap a Barcelona, Saint-Cyr assetjà Roses i la dominà, i un cop prop de Girona decidí vorejar-la, per evitar un nou enfrontament amb la ciutat. Però aquesta tàctica el portà a quedar-se encallat amb les tropes i l'artilleria en un terreny abrupte i desconegut, i entre dos flancs enemics: Girona i Barcelona.

Un enemic massa superior

El general Vives, sabedor de la seva situació, envià una força de nou mil homes a Cardedeu per bloquejar el port de muntanya per on havia de passar l'enemic. Les forces dels miquelets foren comandades per Milans del Bosch. Però la magnitud de l'Exèrcit francès, amb més de divuit mil homes, i la descoordinació dels resistents, facilitaren la victòria enemiga en una batalla desesperada i mancada d'estratègies que es lliurà el dia 16 de desembre del 1808. El camí cap a Barcelona quedava lliure.

Una maqueta de la desfeta

El Museu Arxiu Tomàs Balvey de Cardedeu, per celebrar l'efemèride del bicentenari de la guerra del Francès, i en particular aquesta batalla, exposa una maqueta que reproduïx l'esdeveniment militar construïda a partir d'un exhaustiu treball de recerca documental i arqueològica sobre el territori.

L'element més singular i destacat del Museu és el conjunt de la farmàcia Balvey, que data del segle XVII, i que va passar a mans de l'Ajuntament per convertir-se en museu, d'acord amb la darrera voluntat del seu propietari. La farmàcia conserva el mobiliari original del 1812, i més de dos-cents pots de farmàcia d'estil imperi que conserven a l'interior els productes originals: arrels, bàlsams i específics. A l'exterior, un jardí botànic permet conèixer la vegetació mediterrània i el seu profit remeier.

**Josep Manso, militar
i polític, va comandar
una unitat de miquelets**

El setge d'Hostalric

Els dos camins que comunicaven Barcelona amb França eren el de la costa, pel Maresme, i el de l'interior, per Sant Celoni i Hostalric.

Això donava a la fortalesa d'Hostalric una importància estratègica cabdal que va fer que els francesos intentessin ocupar-la sense èxit el juliol del 1808. I és que durant els dos primers setges de Girona, des d'Hostalric es dificultaven les comunicacions entre Barcelona i França, i s'enviaven tropes i queviures perquè la ciutat pogués fer front al setge, tot i que la majoria de vegades no aconseguien arribar al seu destí.

Un comboi francès és atacat quan passa amb els seus carros per Calella

Objectiu prioritari per als francesos

No va ser fins el 1810, després de la rendició de Girona, que els francesos van plantejar seriosament el setge de la fortificació d'Hostalric. L'11 de gener hi va arribar una primera força de dos mil cinc-cents infants i dos-cents cavalls, ben aviat reforçats amb tres mil cinc-cents soldats més, sota el comandament del general Mazzuchelli. Aquest va bloquejar la fortalesa, que estava sota les ordres del comandant Julián Estrada. Però els assetjadors havien de fer front també a les contínues accions hostils dels sometents dels pobles veïns: Breda, Tordera i Sant Celoni, entre d'altres.

La primera victòria francesa va tenir lloc el 21 de gener amb l'ocupació de la torre dels Frares. Però el 20 de febrer van rebre un atac per part de diverses partides vallesanes, en una mesura de distracció destinada a trencar el setge per fer entrar queviures i reforços a la fortalesa. El resultat va ser un ferotge contraatac francès amb un bombardeig ininterromput durant els nou dies següents.

Novament el 5 de març una columna de miquelets del Maresme va aconseguir trencar el setge i fer entrar nous reforços. Però seria la darrera vegada, ja que els francesos van fortificar les seves posicions i van començar un sistemàtic bombardeig per enderrocar les muralles. La nit del 12 de maig, reduïdes les muralles i sense cap possibilitat de resistir amb èxit, la guarnició va fer una sortida desesperada per fugir.

Una vila destrossada

Tot i aconseguir-ho amb la cobertura del sometent, els fugits van topa a Sant Feliu de Buixalleu amb una columna francesa que va aconseguir capturar, entre d'altres, el comandant Estrada. Finalment, la plaça va ser ocupada el 13 de maig. Als francesos els va costar cinc mesos prendre-la, però el cost per a la vila va ser altíssim: durant tot el setge es van tirar entorn de sis mil bombes, que van fer que de les dues-centes cases que tenia la vila, només en restessin intactes quatre.

El castell d'Hostalric

Hostalric, a la comarca de la Selva, disposa d'un conjunt medieval format pel castell i el recinte del segle XII. L'aspecte actual del castell correspon a la reconstrucció del segle XVIII. Actualment en resten sis-cents metres de muralla i deu torres. La dels Frares, que era la que controlava l'entrada a la vila, va ser bombardejada durant la guerra del Francès. Al seu interior acull una petita exposició sobre aquesta temàtica. La fortalesa és un punt de la Ruta dels Castells, organitzada per l'Oficina de Turisme d'Hostalric.

Cardona i la ferotge batalla de Sant Quintí

L'octubre del 1810 el general francès Macdonald, mariscal de l'Imperi, es proposava la conquesta de Cardona. Al castell d'aquesta població s'hi havien refugiat les tropes del marquès de Campo Verde, capità general de Catalunya, replegades des de la Segarra a través de Sanaüja i del santuari del Miracle. La divisió de Campo Verde no superava els tres mil infants i dos-cents homes a cavall, mentre que els francesos en tenien vuit mil i uns vuit-cents homes a cavall. El 19 d'octubre, Macdonald saquejà Solsona i el dia següent s'encaminà cap a Cardona.

Les càrregues de la cavalleria francesa eren temudes a tot Europa

El control de la Catalunya central

Guanyar la fortalesa representava fer-se amb les rendes del salí de Cardona i dominar les principals vies de comunicació del centre de Catalunya. L'estratègia de Macdonald consistia a enviar dues columnes per rutes diferents. La primera, amb tres mil homes, hi aniria pel camí ral des de Clariana per atraure l'atenció de Campo Verde mentre que la segona, més nombrosa, atacaria per sorpresa des del camí ral de Cervera, al seu pas per l'antiga capella de Sant Quintí, passant pels camps de Planès.

Era el tercer diumenge d'octubre, i Cardona celebrava fervorosament el trasllat dels seus sants patrons, Celdoni i Ermenter. En adonar-se de la columna francesa que avançava pel camí de Clariana, repicaren les

campanes cridant a generala. Campo Verde va enviar el gruix de les seves tropes a fer front als francesos i va deixar els paisans de les guerrilles a la rereguarda.

Aquests guerrillers, juntament amb la part restant de les tropes, van haver de fer front al gruix de l'Exèrcit francès que atacava per Planès, i en una lluita ferotge que va durar tot el dia varen aconseguir foragitar els francesos.

Durant tot el conflicte el paper dels guerrillers va ser decisiu i va fer anar de corcoll els invasors

El favor dels sants patrons

Al final del combat hi havia quatre-cents francesos morts, amb uns vuitanta cavalls, mentre que les baixes de Campo Verde no superaren els dotze morts i quaranta ferits. L'estratègia emprada pels guerrillers havia consistit a rodejar els francesos i calar foc als boscos de Planès, fins al Miracle, mentre les dones de Cardona es dedicaren a portar aigua i aiguardent als lluitadors de la vila. La població va atribuir aquesta victòria de Sant Quintí a la intercessió dels sants màrtirs, Celdoni i Ermenter, i tot plegat va convertir la defensa de Cardona en un fet llegendari.

El castell de Cardona

El castell fou construït al segle VIII i fortificat cap al 880 pel comte Guifré el Pilós, dalt d'un turó que garantia el control de les valls del Cardener i en particular de l'antiga indústria de la sal. El conjunt monumental està dividit en dues parts: la que acull els pavellons senyoriais, nucli residencial dels senyors de Cardona des del segle XI fins al segle XV, i la que conté la col·legiata de Sant Vicenç, que formava part d'una canònica agustiniana.

El castell, excel·lent mostra de l'evolució de les arts militars des de l'edat mitjana fins a l'època contemporània, restà sempre inexpugnable davant dels diversos setges que patí. El general Lacy, governador del castell durant la guerra del Francès, va enllestir les obres del recinte defensiu que encara restaven per fer des de la Guerra Gran (1793–1795), com ara els semi baluards de Sant Carles i Sant Sebastià, la bateria de Sant Ambrós, el polvorí de serveis dels baluards de Santa Maria i Sant Carles i, en especial, la bateria coberta de la Casamata, segons la inscripció que hi ha sobre la llinda de la seva portalada.

La col·legiata de Sant Vicenç

Pel que fa a la canònica de Sant Vicenç, construïda al segle XI, constitueix un magnífic exemple d'arquitectura romànica. Amb tres naus i cripta, té un atri que estava decorat amb pintures murals del segle XII (actualment al Museu Nacional d'Art de Catalunya). També conserva les restes d'un claustre gòtic (segles XIV i XV) i un pati, entorn dels quals es trobaven les dependències que configuraven part de l'abadia canònica i del palau comtal. Avui en dia, restaurades, formen part del paradís de turisme.

Altres elements destacables del conjunt fortificat són la torre de la Minyona (s. XI) i diferents recintes de muralles i baluards, principalment edificats per la Generalitat al llarg del segle XVII. D'altra banda, a l'església parroquial de Sant Miquel de Cardona es conserven les relíquies dels sants patrons Celdoni i Ermenter.

Ferran VII retratat per Goya. Molts enyoraven la monarquia absoluta perquè la consideraven garantia d'estabilitat

La Catalunya resistant: motius per lluitar

Diverses eren les raons per lluitar que tenien els “patriotes”. Hi havia la lluita contra, encara, el vell règim de Carles IV i el seu favorit Godoy, ja que les seves autoritats eren les que van rebre i col·laborar amb els francesos. Per tant, l'Església beneïa una guerra tant contra el “despotisme godoyista” com contra el Napoleó anticlerical. I al seu costat, també els damnificats per la crisi econòmica que provocà la guerra i que enyoraven el vell absolutisme com a “temps millors” que s’havien de recuperar, cosa que explica la fidelitat a Ferran VII.

La resistència del poble va fer impossible que els francesos arribessin a controlar el país

Una minoria amb molta empenta

Hi havia una minoria conscient i il·lustrada que també lluitava per expulsar els francesos, però que al mateix temps propugnava la construcció d’un nou règim polític i social, basat en les idees del liberalisme introduïdes a partir de la Il·lustració i de la Revolució Francesa. En aquests sectors es trobaran les llavors de les lluites polítiques i militars que esquinçaran Catalunya durant bona part del segle XIX.

El conjunt de la població, en canvi, va demostrar una mentalitat poc polititzada, i com a molt influenciada pel clergat i el pensament tradicional i conservador. Mantenien una posició resistent perquè havien de fer front a un invasor, a una guerra que anava en contra d'ells, però no era pas que busquessin el conflicte. Per això agafaven les armes tan bon punt els enemics eren propers, però amb la mateixa immediatesa les deixaven anar quan aquells desapareixien.

Campi qui pugui

Això explica un dels fenòmens més interessants de la guerra: els francesos van descriure els catalans com uns resistents ferotges i molt agressius, però al mateix temps, tots els intents d'enquadrar-los en l'Exèrcit regular espanyol fracassaven estrepitosament. No hi havia cap mentalitat de defensa de la "nació espanyola"; si de cas, del rei Ferran VII. Per damunt de tot, el que hi havia era la defensa de la "terra", la seva, la més immediata, aquella de la qual vivien i en la qual vivien.

La Junta Superior de Catalunya

Va ser creada el 18 de juny del 1808 a Lleida. Malgrat que, a la pràctica, la seva formació comportava posar fi a l'Estat borbònic del segle XVIII, l'orientació de la Junta va ser sempre de tarannà conservador. Coordinava altres juntes d'àmbit corregimental i local i es va supeditar a l'estatal. Va dedicar els seus esforços a crear un exèrcit, a organitzar la captació de recursos i emetre moneda des de la seca de Reus fins el 1811. També va promoure les eleccions de diputats per Cadis.

Conflictes amb els militars

Les incidències militars van fer que hagués de tenir diverses seus en els seus quatre anys d'existència, entre d'altres: Tarragona, Manresa, Lleida, Vilafranca, Martorell, Tortosa o Poblet. Les seves constants topades amb els comandaments militars van fer que, en proclamar-se la Constitució de Cadis el 1812, el llavors capità general Luis de Lacy [a la imatge] la dissolgués i creés a Vic la Diputació de Catalunya, el novembre del 1812, presidida per ell mateix. El 1814 seria dissolta per Ferran VII.

El saqueig de Montserrat per part dels francesos

Des del principi de la guerra, el monestir de Montserrat hi va tenir un paper molt actiu. Al començament, acollia els sometents, els proporcionava queviures i els dirigia a les juntes locals de Manresa o Igualada. També s'hi va crear un hospital per als ferits de la guerra i arribà a l'extrem de lliurar a la Junta Superior el seu tresor (inclòs el setial de plata de la Mare de Déu), a iniciativa de l'abat Domènec Filgueira i fins al punt d'arruïnar el monestir. No és estrany que, amb aquestes activitats, el monestir rebés una primera inspecció dels francesos el 12 de gener del 1809. Però la columna de vuit-cents francesos que havia de fer el registre el va trobar abandonat, ja que els monjos s'havien amagat a les ermites veïnes. Aquella inspecció no va fer cap estrall.

El monestir es va implicar de ple en la resistència des de l'inici

La profanació d'un símbol

Els veritables problemes van començar el maig del 1810 quan la Junta Superior va decidir convertir-lo en plaça d'armes i caserna, i fortificar-lo, malgrat les veus contràries de molts dels comandants catalans. Les obres de fortificació van ser febles i maldestres, però van servir per cridar l'atenció de l'Exèrcit francès. El 25 de juliol el monestir va ser ocupat en tan

sols tres hores per les tropes del mariscal Suchet. Aquesta vegada sí que es va saquejar a consciència tot l'edifici i també els voltants. El saqueig va durar dos mesos i mig i va incloure la profanació de les tombes. Finalment, la nit del 10 d'octubre es va calar foc al monestir.

La Moreneta, salvada

Encara el 31 de juliol del 1812, i veient que les restes tornaven a ser un niu de resistència, novament el napoleònic van tornar-hi, van volar amb pólvora les parets que quedaven dempeus i van cremar totes les ermites i capelles de la muntanya. Malgrat aquests atacs, la imatge de la Moreneta se salvà perquè havia estat amagada a l'ermita de Sant Dimes. La destrucció durant la guerra del Francès, unida al procés de desamortització de Mendizábal de l'any 1835, va portar a l'abandonament total del monestir. Fou tornat a obrir, en condicions molt precàries, l'any 1844.

Montserrat avui

Avui en dia, Montserrat és un lloc molt especial. Situat al centre de Catalunya, d'una banda és una muntanya de característiques singulars, declarada parc natural, que ha estat sempre paradís d'excursionistes i d'escaladors. D'altra banda, té el monestir benedictí, que aviat celebrarà el seu mil·lenari, atès que va ser fundat cap al 1024 per Oliba, abat de Ripoll i bisbe de Vic. Alhora és un lloc de peregrinació i santuari internacional, ben conegut i visitat ja des de l'edat mitjana. La imatge romànica de la marededéu que s'hi venera continua essent un pol d'atracció de pelegrins d'arreu del món.

La desfeta de Tarragona, capital del Principat

Tarragona es va transformar, a partir del 1810, en la capital del Principat. La resta de Catalunya estava ocupada pels francesos, de

manera que tot l'aparell de Govern català s'instal·là a la ciutat. Amb aquesta nova situació, el port en resultà clarament afavorit, ja que augmentà el tràfic de mercaderies i s'hi instal·laren molts comerciants vinguts d'arreu. També al port hi havia la marina anglesa, aliada contra els francesos, que proporcionava tropes i armes per a l'Exèrcit resistent.

La ciutat era l'única capital no ocupada, i tampoc no es va voler rendir

Un últim escull d'envergadura

Quan ja havien caigut totes les altres ciutats, a les tropes franceses només els restava conquerir Tarragona, que va esdevenir el seu principal objectiu militar. Així, a partir del 3 de maig de 1811 es presentaren tropes en gran nombre davant la ciutat per conquerir-la. La resistència que van oposar els tarragonins va obligar-los a aixecar un setge, que va finalitzar amb el darrer assalt, produït a la matinada del 28 de juny.

La ciutat va patir brutalment les represàlies dels vencedors, que van atacar cruelment la població, van cremar els cadàvers insepulcres i van enderrocar els edificis ruïnosos. Entre el 28 de juny del 1811 i el 19 d'agost del

1813, la ciutat restà sota l'Administració francesa. El dia de Sant Magí del 1813, d'acord amb el tractat de pau de Valençay signat entre Ferran VII i Napoleó, finalitzà l'ocupació de Tarragona. Aquell mateix dia, quan els francesos abandonaren la ciutat, s'asseguraren de deixar-la destruïda i inhabilitada per a la defensa. Volaren totes les fortificacions exteriors, el molí del port, els castells del Rei i del Patriarca, i el convent de Sant Domènec. La ciutat va quedar totalment derruïda i la població va marxar.

**L'assalt final a la ciutat
va reeixir la matinada del
28 de juny del 1811**

Records de la guerra

A la Rambla Nova hi ha el monument als herois del 1811, altament dit *els Despullats*. És obra de l'escultor Julio Antonio i fou erigit l'any 1931 en homenatge als defensors de Tarragona en el setge de la ciutat. Els dibuixos i les escultures preparatòries del monument es poden veure al Museu d'Art Modern de Tarragona.

Sobreviure a la destrucció

A la Rambla Vella hi ha la torre del Pretori. L'antiga torre romana va esdevenir el palau dels reis de la corona catalanoaragonesa al segle XVI i, posteriorment, presó i caserna militar. L'edifici conserva traces del seu passat medieval, malgrat que va ser parcialment destruït el 1813, seguint l'ordre del mariscal Suchet de volar els principals edificis de la ciutat.

La serra de Busa, bastió de la resistència

Aquest espai natural del Prepirineu està situat al terme de Navès, a la comarca del Solsonès. Després de la pèrdua de Tarragona i Montserrat, fou el lloc escollit pel capità general de Catalunya, Luís de Lacy, per crear un centre de reclutament i instrucció, dins dels seus plans de continuar la lluita i recuperar Catalunya. D'aquí sortí el regiment d'infanteria lleugera que es va anomenar *Tiradors de Busa*.

La serra forma un altiplà tallat per tots els costats per altes cingleres, de manera que esdevenia un lloc aïllat i inexpugnable. A més, se'n van fortificar els punts més febles, com els graus de la Guàrdia i de la Creu (on encara en resten alguns vestigis), i es construïren un miler de cases per allotjar els soldats resistents a la rereguarda, que van arribar a ser vuit mil. Busa va ser, després de Cadis, el primer indret d'Espanya on es proclamà la Constitució del 1812.

La presó dels francesos

L'esperó del Capolatell, un indret de la serra separat de la cinglera per un profund esvoranc, es va utilitzar per confinar els soldats francesos capturats, motiu pel qual també es coneix com *la presó de Busa*. Està aïllat per parets verticals, i només s'hi podia accedir per una estreta passarel·la de fusta (avui de ferro). Segons la tradició, els presos que hi havia, desesperats, es llençaven al buit cridant "*Mourir à Busa et resurgir à Paris*".

Sallent i la Constitució de Cadis

La situació d'ocupació en la qual van viure la major part de les grans ciutats catalanes durant la guerra va donar un protagonisme fins aleshores desconegut a les viles de l'interior, com Manresa o Sallent. A més, el nomadisme de la Junta Superior ho facilità, ja que es va moure per zones del país relativament retirades dels grans nuclis habitats i de les contrades més accessibles.

Això explica que després de sortir de Vic al començament del 1812 es traslladés a Berga i d'allà a Sallent el 28 de maig, on va restar fins el 14 de setembre del 1812. S'instal·là a la Casa Gran de la vila, i els seus oficials i juntes, en altres cases de la vila o fins i tot en poblacions veïnes com Santpedor.

Acte solemne i jurament col·lectiu

Sallent va ser un dels primers municipis a fer jurar la Constitució de Cadis a la població. S'organitzà un acte solemne el 29 d'agost a l'actual plaça de la Pau. S'hi posà un retrat de Ferran VII, tapat, presidint la cerimònia. El secretari municipal va fer la lectura de la Constitució i en acabar es va descobrir el retrat del rei i es va disparar una salva d'honor. Van sonar les campanes de les esglésies i una orquestra acompanyà la joia expressada en els crits de "visca el rei Ferran VII!" i "visca la Constitució!".

La festa continuà durant la nit: el retrat del rei restà il·luminat amb atxes mentre a la plaça es feien ballades populars. Però l'acte més important va ser l'endemà, quan el poble acudí a l'església de Santa Maria juntament amb la Junta Suprema i les autoritats locals i les del Principat, i després d'una missa solemne es jurà col·lectivament la nova Constitució.

La conspiració de l'Ascensió a Barcelona

Barcelona fou ocupada pels francesos durant tota la guerra, i això provocà que es visqués una situació de conflicte dintre i fora dels murs. Els seus habitants tenien les forces enemigues a casa i, a més, un bloqueig gairebé constant per part dels mateixos compatriotes revoltats que intentaven minvar les forces de l'invasor. Barcelona es dividia entre els que optaven per col·laborar amb el nou règim, els que es resignaven a les circumstàncies de l'ocupació i els que organitzaren la resistència dins de la ciutat.

El cop de força des de dins dels murs fou avortat per la policia

Un aixecament frustrat

Ja el mes d'agost del 1808 se celebraren les primeres reunions clandestines per intentar portar a terme accions contra l'Exèrcit napoleònic. La conspiració més important, però, va ser la que preveia alçar les armes en la vigília de l'Ascensió, entre l'11 i el 12 de maig del 1809, per enderrocar el Govern francès de la ciutat.

El pla, de gran envergadura, consistia en un atac conjunt, tant des de dins com des de fora de Barcelona. Hi havien de participar els somecents i miquelets per terra amb el suport de tropes espanyoles, la flota anglesa des de la mar, i els mateixos patriotes resistents a l'interior de la ciu-

tat. En la conspiració hi participaren totes les classes socials, des dels convalescents de l'Hospital General de la Santa Creu fins a

calafats i mariners, artesans i aprenents, funcionaris i sergents: tots ells esperaven la senyal de les campanes de la Catedral, que havien de tocar a sometent, per executar les ordres dels principals caps.

Els preparatius van ser minuciosos. Però el complot va ser descobert, i vuit dels rebels van ser executats el dia 3 de juny. Josep Coroleu i Inglada, a la seva obra *Memòries d'un menestral a Barcelona*, explica com els revoltats van veure el seu pla frustrat: "A les dotze de la nit acabàvem de resar el rosari. La meva mare i la meva muller tremolaven astorades. El meu pare i jo havíem agafat el fusell amb la mà convulsa d'emoció, escoltant sense alenar... Tocaren les dotze i un quart d'una, i després, dos quarts i... res. Regnava un silenci sepulcral, solament interromput a estones pel pas de les patrulles franceses. A la una de la matinada ja no em vaig poder contenir. Vaig eixir al terrat, vaig mirar pertot arreu i no vaig veure res de digne de cridar l'atenció. Finalment, el meu pare em digué que el pla s'havia frustrat i que calia, de moment, amagar les armes..."

Aquest gravat de Bonaventura Planella il·lustra l'execució dels caps de la conspiració, el 1809

Monument als màrtirs

A la plaça Garriga i Bachs, al carrer del Bisbe de Barcelona a tocar del claustre de la catedral, es troba el complex monumental compost per la plaça i el conjunt escultòric dedicat als barcelonins que van morir per participar en la conspiració. El conjunt està format per una escultura en bronze obra de Josep Llimona, un relleu amb uns àngels de pedra de Vicenç Navarro i uns plafons ceràmics que il·lustren els fets.

Diputats catalans a Cadis

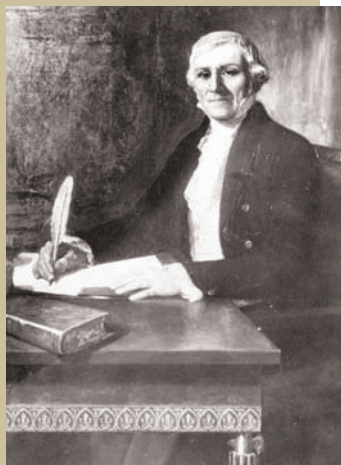
Els catalans que van participar a les Corts de Cadis eren, en general, defensors d'idees conservadores o directament reaccionàries. Però, excepte el moderat Antoni de Capmany, cap d'ells va tenir influència real en les Corts. Les raons són diverses: el poc coneixement que tenien de l'Administració espanyola i també la seva poca aptitud lingüística pel que fa al castellà. Els més significats van ser Felip Aner d'Esteve, Jaume Creus, Ramon Llàtzer de Dou, Joan de Balle, Ramon Utgés i Francesc Papiol. El més conegut, a banda de Capmany, va ser Llàtzer de Dou, catedràtic de dret civil a Cervera, universitat de la qual arribaria a ser canceller.

Ramon Llàtzer de Dou i de Bassols (1742–1832) fou jurista, polític i economista. També fou canonge de Barcelona, i un dels màxims erudits en dret de la Catalunya del seu temps, amb contactes amb tota la intel·lectualitat del país. La seva carrera universitària va culminar quan va ser elegit canceller de la Universitat de Cervera el 1805, càrrec que va mantenir fins que morí. El seu indiscutible prestigi el va fer un dels escollits com a diputat a les Corts de Cadis i el seu primer president durant un mes.

“La peligrosa novedad del discurrir”

A les Corts, tot i ser decisiu per evitar l'abolició del dret privat català, va mantenir posicions reaccionàries en temes com la llibertat de premsa i es va manifestar contrari a la dissolució de la Inquisició. Un cop superada la guerra del Francès, es va adaptar sense problemes al règim absolutista de Ferran VII. El 1823, el claustre per ell presidit va declarar:

“lejos de nosotros la peligrosa novedad de discurrir”. I ell mateix va titllar els *“cartesios y neutones”* (referint-se a Descartes i Newton) de *“falaz filosofía”*. Llàtzer de Dou disposa d'un retrat a la Galeria dels Catalans Il·lustres que hi ha al palau de la comtessa de Palamós, seu de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. Quan morí, la Universitat de Cervera ja havia entrat en una decadència irrevocable. La seva biblioteca només constava de cinc mil volums i només hi quedaven un centenar d'estudiants; era una institució agònica que finalment acabaria poc després.

El polític Ramon Llàtzer de Dou i de Bassols

La Catalunya francesa

El 26 de gener del 1812, Catalunya va ser anexionada a França i s'organitzà administrativament en quatre departaments, segons el model gal: el del Ter (amb capital a Girona), el del Segre (amb capital a Puigcerdà), el de Montserrat (amb capital a Barcelona) i el de les Boques de l'Ebre (amb Lleida de capital). La vall d'Aran, per la seva banda, ja havia estat incorporada al departament francès de l'Alta Garona el 1808. Tanmateix, s'havia plantejat l'annexió de bona part de la Franja de Ponent i d'Andorra.

Napoleó a la batalla de Moscou. Les dificultats a Rússia van obligar-lo a reconèixer Ferran VII com a rei d'Espanya, però Catalunya era territori francès

Les dificultats de Napoleó

A partir d'aquest moment, al territori català ja no es lliurarien més batalles de gran envergadura, ja que totes les grans ciutats restaven sota el domini francès. Al camp, en canvi, hi continuarien havent revoltes protagonitzades per les guerrilles dels sometents. Però les derrotes de l'Exèrcit francès a l'oest de la península Ibèrica a mitjan 1812, per l'ofensiva dirigida pel general anglès Wellington, aliat d'Espanya, i a la campanya de Rússia a la primavera del 1813, portaren Napoleó a signar el tractat de Valençay, pel qual reconeixia Ferran VII rei d'Espanya, i a retirar les seves tropes del territori espanyol.

Però Catalunya era territori francès, i si bé aquesta situació de debilitat de França afavorí la progressiva recuperació de posicions per part dels contingents catalans de la resistència, el territori romaní sota el domini de l'invasor. Hauria de passar encara més d'un any perquè Catalu-

nya fos totalment deslliurada dels francesos. Després de ser derrotat Napoleó a Rússia el 6 d'abril del 1814 i de retornar Lluís XVIII al tron de la corona francesa, es va signar un armistici, el 25 d'abril del 1814, entre el mariscal francès Suchet i el general britànic Wellington que va permetre la retirada definitiva de les tropes de Barcelona, el 28 de maig, i de la resta de poblacions, com Tortosa, Hostalric o Figueres.

Entre el 1809 i el 1811 es va intentar "catalanitzar" el Govern francès a Catalunya, declarant la cooficialitat del català i duent a terme accions d'atracció de la població. Així van usar la llengua catalana i van ser comprensius amb els seus trets culturals. Aquests intents, però, no van reeixir a l'hora de convèncer la població, que difícilment podia confiar en les polítiques de seducció dels mateixos que saquejaven el país...

Els paper dels afrancesats

Un dels problemes per consolidar l'Administració ocupant va ser la falta d'afrancesats: és a dir, d'individus que simpatitzessin amb Napoleó i el seu germà Josep, i que estiguessin disposats a treballar en l'Administració del nou règim. Els afrancesats es podien dividir en tres grups. El primer estava format per una petita minoria de catalans que tenien conviccions de caire il·lustrat i liberal, i que veien en l'ocupació francesa l'única

Un afrancesat de tot cor

Tomàs Puig va néixer a Figueres el 1771, fill d'una família terratinent de l'Empordà. Estudià dret a Cervera i Osca. Durant els anys 1804 i 1805 va viatjar per França, Anglaterra i els Països Baixos. Aquest llarg viatge i les seves lectures il·lustrades i revolucionàries el van convèncer de l'endarreriment que representava la monarquia absoluta espanyola. La seva situació benestant obliga a pensar que la seva adhesió a la causa napoleònica va ser sincera, ja que materialment no hi guanyava res. Ben al contrari, ja que el juny del 1808 va ser empresonat a Girona per afrancesat.

Millor francesos que espanyols

El desembre del 1808 va ser nomenat alcalde major de Figueres, corregidor de Girona i, finalment, president de la Cort d'Apel·lació. Va ser l'organitzador de l'Administració francesa al nord de Catalunya i creador de les primeres partides de caragirats. Les seves idees barregen molts elements. Un clar sentiment anticastellà el feia defensar la incorporació de Catalunya a l'imperi Napoleònic amb una personalitat política pròpia, encara que no li importava sacrificar els interessos econòmics del país per a tal fi.

Era un ferm defensor de la llengua catalana —arribà a plantejar la traducció al català del Codi napoleònic—, i se l'ha considerat l'inspirador de la política catalanitzadora del mariscal Augereau, coneguda com a *assaig catalanista*. Amb tot, algunes d'aquestes idees anirien variant al llarg de l'ocupació francesa, potser en funció de les seves ambicions personals. Es va exiliar després de la guerra, va tornar el 1816 i recuperà els seus béns, mantenint-se apartat de tota activitat pública fins la seva mort el 1835.

Lectura de Voltaire al saló de madame Geoffrin, a França

via per dur a terme les reformes que haurien d'enderrocar l'antic règim. En segon lloc hi havia un grup més nombrós de col·laboradors passius: és a dir, aquells funcionaris estatals i militars que van acceptar la nova situació imposada pel domini napoleònic com a manera de supervivència personal i familiar. I el tercer grup era el de tots aquells individus sense escrúpols morals que treballaven per a l'ocupant per interès propi o ambició personal. Entre aquests afrancesats de conveniència hi havia molts industrials i també persones d'ideologia conservadora que acceptaven l'ordre existent, fos el que fos.

El fet que els afrancesats simpatitzessin amb les idees de la revolució, però, no volia dir que s'identifiquessin amb la invasió i la guerra, en les que es van veure immersos com la resta de la població. De tota manera, en produir-se la retirada de les tropes napoleòniques se'ls va considerar col·laboracionistes, i la majoria hagueren de fugir del país.

Els catalans vistos pels francesos

Òbviament, els ocupants francesos no podien tenir una bona opinió general dels catalans. Diferenciaven clarament entre Catalunya i la resta de la monarquia borbònica, no solament per qüestions idiomàtiques sinó també de tarannà. Els retrats del país que van fer els oficials francesos distingeixen un seguit de característiques dels catalans: la bel·licositat, el sentit de la justícia, la ignorància, l'amor pels diners i la feina, i l'agut sentit de la identitat pròpia. Aquestes són algunes de les opinions literals recollides al llibre *Els catalans i el domini napoleònic. Catalunya vista pels oficials de l'exèrcit de Napoleó*, de Ramisa i Verdaguer (Barcelona, 1995):

“Ni es caballo ni pollino en el que va montado, que es pepino”. Josep Bonaparte va ser caricaturitzat per la seva suposada afició a la beguda

“Pertot arreu hom troba el català d’un caràcter ferotge i fanàtic en excés. Tal és aquest poble en el fons, i la manera amb què es fa conèixer en aquesta circumstància, demostrant que mai s’ha de comptar amb sa submissió, fa veure que només se’l pot contenir amb la força.”

“El català és poc instruït, però té un sentit recte; parla poc però escolta i reflexiona. [...] El català estima i sent la justícia i no tem fins i tot la severitat mentre també sigui justa.”

“El caràcter català general que hom dóna als catalans, de qualsevol classe social de què es parli, és l’amor pel diner, al qual tot sentiment, tota passió està subordinada.”

“Seran espanyols? Molts en serien molestos. Seran francesos? N’hi hauria molts de descontents. Restaran els catalans independents de totes les altres potències continentals? Aquesta situació afalagaria llur vanitat; però els més previnguts i els més tossuts senten que són massa febles per formar sols un estat sobirà.[...] Deixeu als catalans un fantasma d’independència, la província serà aviat pacificada.”

La premsa napoleònica en català

Els intents de catalanització tingueren el seu reflex en la premsa, amb la publicació de diaris en català. A Girona aparegué el 24 de juny del 1810 *La Gasetta del Corregiment de Girona*, primer periòdic íntegrament en català de Girona. El 1812 se substituïria per la *Gazette de Gironne*, en castellà i francès. A Barcelona, el *Diari de Barcelona* (nascut l’any 1792) es transformà el 1810 en *Diari del Govern de Barcelona i de Catalunya* i es publicà durant deu mesos en català i francès. Posteriorment, va passar a publicar-se en castellà i francès.

La moneda napoleònica

La seca de Barcelona va estar emetent moneda pròpia des de l’alta edat mitjana fins el 1718, en què Felip V obligà a encunyar-hi la mateixa moneda que a Segòvia, Saragossa i València. Dos anys més tard es tancaria i no tornaria a ser posada en marxa fins l’any 1808, en què el Govern francès establert a la ciutat ordenà l’encunyació de moneda en nom de Napoleó. En aquest període d’emissió, que va anar del 1808 al 1814, la moneda va presentar el seu valor per primera vegada en pessetes i quarts. Se’n poden contemplar alguns exemplars al gabinet de numismàtica del Museu Nacional d’Art de Catalunya.

Els nou-rics i els rics de nissaga

Dos personatges de l'època són l'exemple dels nou-rics i els rics de nissaga, dos mons que van conviure en aquest trànsit del segle XVIII al XIX: Erasme de Gònima, que representa la nova burgesia que va fer fortuna amb la producció manufacturera, i Rafael d'Amat i de Cortada, cinquè baró de Maldà, model de la vella aristocràcia, conservadora i aferrada als privilegis de tota la vida que veien perillar.

El Teatre de la Santa Creu, segons un gravat de Francesc Parcerisa

Un fa diners, l'altre viu de renda

De Gònima, gràcies a l'èxit de la seva indústria d'indianes, protagonitzà un ascens econòmic fulgurant que li va permetre adquirir un títol nobiliari. Va instal·lar la primera manufactura al Raval, fins aleshores zona agrícola d'extramurs, i hi va aixecar el seu habitatge al costat (al carrer del Carme número 106). Els seus interiors van ser ricament decorats pels artistes de moda del moment. Hi destaca la pintura al sostre del gran saló, obra de Flaugier, i que encara es conserva.

En canvi, el baró de Maldà, que pertanyia a la petita noblesa catalana, vivia de les rendes procedents de la baronia i del castell que la família te-

nia a Maldà, a l'Urgell. A la ciutat de Barcelona es conserva també la seva residència, al carrer del Pi número 5, que constitueix una altra mostra excel·lent de l'arquitectura civil de l'època. Aquest baró és autor d'un conegut dietari, el *Calaix de sastre*, que va escriure com a divertiment i que només donava a conèixer en les tertúlies literàries que freqüentava. Aquest n'és un petit fragment, que reflecteix els canvis socials de l'època: "Així va el món, uns puguen i altres baixen. [...] La majoria de nobles no poden fer el mateix que Don Erasme: vestits, taules ben servides, delicades viandes, refrescs, músiques i adornaments dins de casa seva".

Del palau de Maldà en resta la seva façana, tan austera que feia passar inadvertit un interior molt ric amb sales sumptuoses i jardins

Una vida regalada

Les famílies benestants, ja fossin nobles o burgeses, organitzaven reunions, tertúlies i festes a casa seva, per tal de reforçar els seus lligams i també de refermar la seva posició social. Tanmateix començaven a apuntar-se a la moda de sortir a divertir-se als cafès, establiments d'influència francesa nascuts al segle XVIII on a més de cafè se servien llimonades, orxata, pastes i dolços. A la primeria del segle XIX ja hi havia tretze cafès a la Rambla de Barcelona.

Una altra manera de divertir-se de les classes benestants era l'òpera. Barcelona tingué el primer teatre d'òpera del país, i únic durant molt de temps: el Teatre de la Santa Creu, avui conegut com el Teatre Principal, que destinava els ingressos obtinguts a sostenir l'Hospital de la Santa Creu. Així mateix, l'assistència als balls organitzats per la Casa de la Caritat era una altra manera de sufragar les tasques de beneficència.

Un menú molt refinat

Mentre els nobles, de gustos més conservadors, preferien el menjar tradicional, els nou-rics feien ostentació del seu èxit i de la seva modernitat adoptant la gastronomia francesa. Mostra d'això, n'és el menú per al banquet que el 2 de maig de 1813, en plena guerra, ofereix don Erasme de Gònima amb motiu del casament del seu nét.

- 3 soupes au pain
- 3 soupes au macaronis
- 4 bouillis et poules

Orduvres

- 3 plats de croquettes
- 3 plats de filets de poisson
- 2 aspics
- 2 plats de friture de cervelles
- 3 plats de pieds de cochon
- 3 plats de cotelettes de veaux
- 3 plats de petits patés
- 5 plats de cotelettes d'agneau
- 2 poitrines d'agneau panées
- 6 plats d'anchois
- 1 tête de veau

Entrées

- 2 granades de filets de volaille
- 3 bolevents
- 3 plats de filets de sole
- 2 filets de cochon piqués
- 3 plats de perneau
- 3 plats de fricandeau
- 2 plats de filets de lapin farcis
- 2 popetons de filet de poisson
- 2 canards aux truffes
- 2 plats de canetons

- 2 plats de poitrine de veau
- 1 entrée de poulardes
- 2 musettes d'agneau
- 2 plats de poulés
- 2 plats de pigeons

Pieces froides

- 1 heure de cochon dorée
- 1 rôti de poulardes
- 1 derriere de agneau
- 1 rôti de perdreaux

Entremets

- 2 plats de gateau de Savoye
- 2 plats de nougats
- 3 tourtres a la confiture
- 2 croquantes
- 2 plats de blanc manger
- 3 cremes
- 3 plats de petits pots
- 3 plats de gelée d'oranges
- 3 plats de caisse d'amandes
- 3 plats de gateau a la Madeleine
- 3 plats de petits pois
- 3 plats d'artichaux
- 3 plats de fèves
- 3 plats d'épinards
- 6 plats d'asperges

Les conseqüències de la guerra a Catalunya

La guerra va deixar un país assolat: mort, destrucció, represàlies, misèria, fam i epidèmies, pagament d'impostos i contribucions de guerra, desmantellament de fàbriques i abandonament dels camps. El país va quedar sumit en una profunda crisi demogràfica i econòmica. L'agricultura havia quedat devastada i les fàbriques tancades, i tant el camp com la ciutat veien marxar els joves, que anaven a engruixir les files dels sometents. El clima tens pels aldarulls populars constants, els abusos, la violència i el terror imposats per les tropes franceses, eren les constants que no feien més que enfonsar cada cop més els territoris sotmesos.

Els morts que va causar el conflicte van provocar una crisi demogràfica

Els excessos de l'invasor

En les memòries d'Antoni Bellsollell, hisendat d'Arenys de Munt, hi apareix una bona descripció dels costos que tenia per a la gent el pas dels soldats napoleònics per la seva contrada: *"Lo die 5 d'octubre 1812, vingueren a esta vila las tropas franceses y estigueren onse dies allotjats per las casas. Entre esta vila y Arenys de Vall serien més de dos mil; todas las casas éran plens d'ells y animals, no y agué cap casa vacant. A casa vingué lo general en quefe anomenat el duque de Macen, junt ab ell un comandant, un oficial, dos acistens de graduació y vuyt de servey. Tota la casa fou per ells menos los tres quartos de la torra y lo quarto de baix*

més prop a la cuyna que nos servia de menjador. Vint y dos animals continuos, estos consumiren 60 quintars de palla, tota de casa. [...] Tota la plana major menjaba a casa ab lo general, éran vint-y-dos a lo menos y vegadas més los dos menjars que feyan cada die. La molèstia que causàvan ab robas, utencilis y gasto d'oli és inpondarable. Las tropas dexaren cap fasol, ni cols, ni rayms per las viñas que no foren vermades”.

Un poble castigat

Molts foren els pobles de Catalunya que van viure episodis dramàtics durant l'ocupació francesa que van marcar els seus habitants durant generacions. Un d'aquests casos és el de l'Espluga de Francolí, a la Conca de Barberà. La presència de forces franceses a Montblanc, i el fet de ser un dels camins que menaven a Lleida, va representar el pas freqüent de tropes i que el poble fos víctima de les represàlies enemigues.

Així passà el 6 de març del 1809, quan quatre veïns van ser assassinats a sang freda i sense que consti cap mena de provocació: *“mataren a Joseph Gelambí, Sabater y Mosso dels Regidors, lo qual se estava en lo cantó de la casa de la vídua Carlins en la Plassa Major mirant los francesos com passaven”*. El 8 de març, com que sabien que els francesos ha-

Quarter per força

Aquest mas, a la població de Franciac (Selva), fou propietat de la família Thió. Durant els setges de Girona del 1808 i el 1809, va ser ocupat pels francesos, que el convertiren en el quarter de les forces que havien d'envair la ciutat. Mentre el coronel es va aposentar a la casa pairal, la divisió de tropa va ocupar tota la finca instal·lant-hi el seu campament. El mas es troba situat al costat de la carretera N-II, a uns dos-cents metres de l'Hostal de la Tiona, parada dels viatgers en el camí ral que anava de Barcelona a París.

vien de tornar a passar-hi, van abandonar el poble: *“tots nos escamparem per les muntanyes, masos i viles no invadides de aquells”*. Però la jornada més dramàtica seria la del 17 de març del 1809, quan sis-cents francesos, després

L'Espluga de Francolí va patir amb duresa la repressió napoleònica

d'haver estat atacats pels sometents prop de Vimbodí, en arribar a l'Espluga, i en ser disparats també des del poble, van matar disset veïns, alguns combatents, però d'altres no: *“mataren en sa casa a Agustí Oliva de edat de setanta anys poch més o menos”*. No serien les úniques víctimes de la guerra en la població, que quedà prou marcada com per fer escriure a Josep Serra, rector del poble: *“Totes les referides desgracies vàrem presenciar los que vivim en aquest desgraciat segle, desgràcia que la posteritat llegirà amb horror i admiració, de lo que doy fe jo”*.

De nou sense francesos

Políticament, la retirada de les tropes napoleòniques el juny del 1814 i el retorn de Ferran VII com a monarca absolut va comportar la derogació de la Constitució que s'havia aprovat a les Corts de Cadis el 1812. Així s'anul·laven els principis liberals pels quals s'establí que la sobirania nacional estava per sobre del rei, i que proclamaven la igualtat civil i la llibertat personal. Es retornava, doncs, a un absolutisme tradicionalista, que va portar aparellat la repressió dels afrancesats i els liberals.

Però la llavor de la revolució liberal ja havia germinat, i al llarg dels anys següents els sectors més progressistes s'enfrontarien al règim absolutista per aconseguir definitivament l'enderrocament de l'antic règim. A partir del 1833, amb la mort de Ferran VII i l'establiment de la regència de Maria Cristina, i fins a la Revolució de Setembre (1868), tingué lloc l'inestable procés d'assentament de l'Estat liberal espanyol.

La pervivència de la guerra en l'imaginari popular

A banda de la petja material que ha quedat impresa en el territori català, tal com hem pogut anar descobrint al llarg del nostre recorregut per la geografia on es desenvolupà la guerra del Francès, perdura encara avui en l'imaginari popular i festiu català tot un seguit de records d'allò que va significar el conflicte per a la població.

Abans de detallar algunes de les festes populars i les tradicions catalanes que són testimoni d'aquest passat, cal assenyalar que la guerra va comportar canvis en el paper dels elements festius, ja que, si fins aleshores intervenien bàsicament en les celebracions religioses i institucionals, com el Corpus, a partir d'aquell moment s'intensificaria la seva participació en celebracions cíviques de to laic, i moltes vegades amb intenció de ridiculitzar l'invasor.

Els gegants es burlen dels vençuts

Exemple d'això, en són els gegants de Reus, que protagonitzaren diverses cercaviles de signes ben contraris: si el 4 de juliol del 1811 els van obligar a participar en la celebració de l'ocupació francesa de la ciutat de Tarragona, el 20 de novembre del 1813 desfilaven per celebrar les derrotes de l'Exèrcit francès, i mesos més tard, l'abril del 1814, formaven part del seguici festiu en honor a Ferran VII, en la seva visita a la ciutat.

També feien burla de la derrota de l'Exèrcit napoleònic alguns dels versots del ball de diables del Vendrell que s'han pogut recollir a partir de tes-

Els trabucaires són un record del poble alçat en armes que ha esdevingut un element típic del paisatge festiu arreu del país

timonis orals. La mateixa intenció de mofa és la que va moure la població de l'Arboç a dedicar un gegant a Chabran, el general francès que comandà les tropes que van assaltar cruelment la vila. Aquest i la seva parella, la Llúcia, estrenats l'any 1827, estan catalogats com a peces patrimonials i es conserven a la Casa de la Vila de l'Arboç.

També es conserven uns versos satírics en referència al mateix personatge, que diuen així: "*Tots els de la França entera / ja senteran en els catalans / perquè s'han cagat les calces / perquè en son uns sis cortans. / Visca la Diablessa / i les banyes del Chabran!*". L'any 1984 els vells gegants van ser substituïts per una rèplica exacta però de menys pes, que és la que avui dia actua dins i fora de la població. Només es fa

El gegant Chabran de la vila de l'Arboç fa burla d'un general francès

ús dels vells gegants per a ocasions molt especials, com la Festa Major o la celebració d'aniversaris d'altres gegants centenaris.

Un altre element característic de les festes catalanes són els trabucaires. Aquests personatges són al·lusius als combatents irregulars que, armats amb els seus trabucs (armes de foc de canó curt i ample i boca acampanada) participaren en diverses guerres, entre elles la del Francès. La colla de trabucaires més antiga és la de Solsona, que actua a la Festa Major fent una galejada anomenada *circumval·lació de les muralles*, a l'estil d'un espartanat. També llança les tronades per rebre les autoritats i quan acompanya la imatge de la mare de Déu en el seu recorregut fins a la plaça.

Festa Major de Solsona

La Festa Major de Solsona té el seu origen l'any 1653, moment en què es retornà la imatge romànica de la Mare de Déu del Claustre a la ciutat i es va declarar patrona, el dia 8 de setembre del mateix any. La festa comença el dia 7 de setembre i finalitza el 9. L'esquema festiu, amb tots els actes que s'hi desenvolupen, prové, intacte, del 1675. Llum, música, màgia i balls vesteixen la festa en què són protagonistes un dels conjunts d'imatgeria més antics i més ben conservats de Catalunya: els gegants i els nans, el drac, el bou, la mulassa, l'àguila, els cavallets i els óssos. Tots els conjunts s'acompanyen amb el flabiolaire, la cobla i també, en les cercaviles, amb la banda de música.

La Festa Major de Solsona és una de les més riques de tot Catalunya, i la seva colla de trabucaires és la més antiga

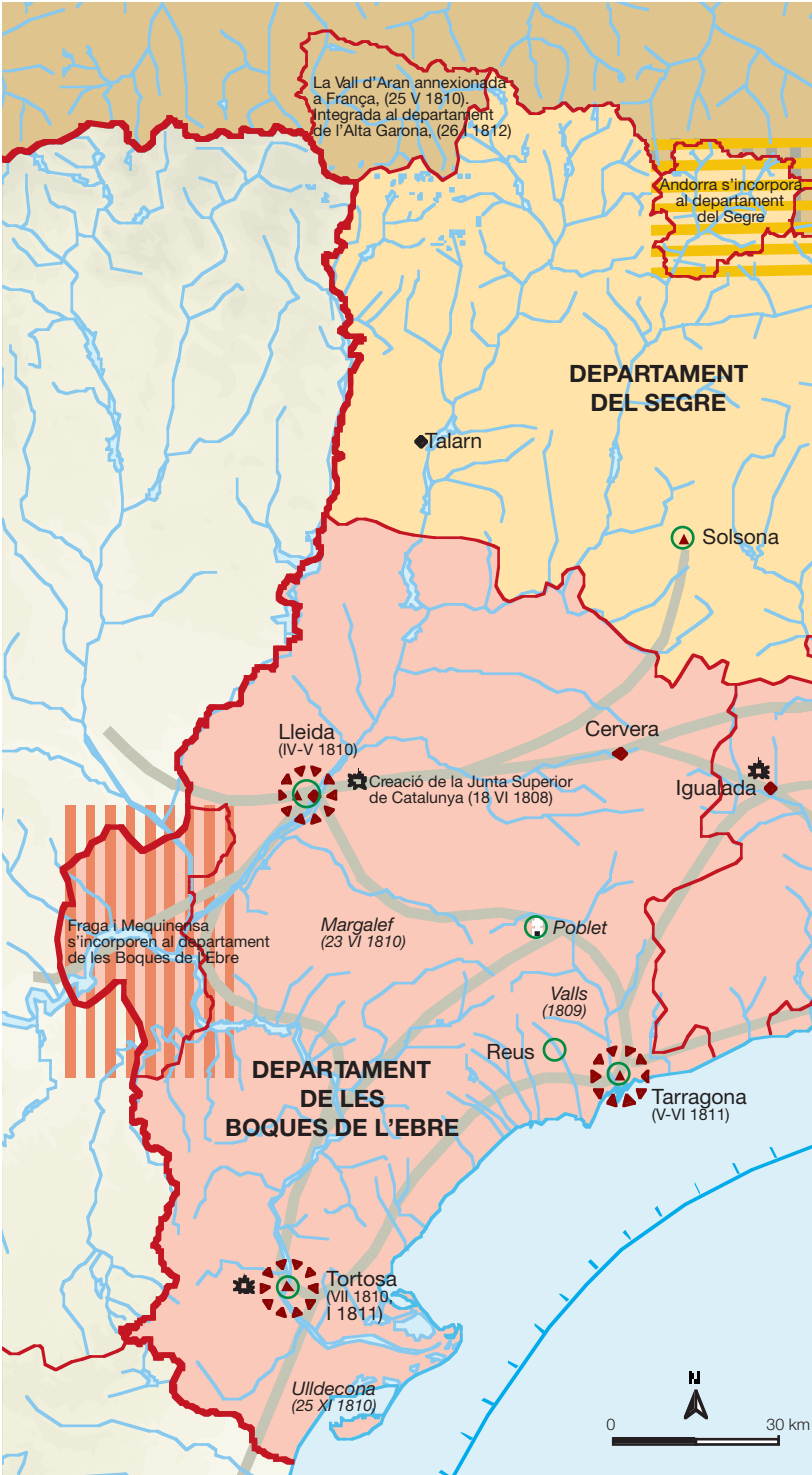
Repics de campanes, tronades, castells de focs, cercaviles, ball de bastons, els cants a la patrona de la ciutat, comitives consistorials, l'ofici solemne a la catedral, els balls i ballets de gegants i nans i de tots els elements festius, la solemne processó i els actes d'homenatge a la Mare de Déu del Claustre, amb el besamans a la santa, i la circumval·lació de les muralles dels trabucaires despertant tots els habitants de la ciutat, fan de la Festa Major de Solsona una de les més riques i emblemàtiques de tot Catalunya.

**Al municipi del Bruc es
rememora la gran victòria
de la resistència amb la
Festa del Timbaler**

La Festa del Timbaler del Bruc

El municipi del Bruc organitza cada any la festa del Timbaler, que se celebra en el cap de setmana més proper al 6 de juny. La festa es fa des del 1908, any en què es commemorà el primer centenari de la victòria sobre les tropes franceses per part d'un contingent de resistents molt inferior en nombre. El seu objectiu és donar a conèixer la història i la llegenda del timbaler del Bruc, tot programant una sèrie d'activitats per als diferents públics, locals i forans.

En primer lloc, es fa una recreació històrica, amb una escenificació de les batalles que tingueren lloc en aquest poble al peu de Montserrat l'any 1808, incloent-hi alguns moments relacionats amb la llegenda del timbaler. Així mateix, es fa una trobada de colles de tambors i una fira que fa revivre un mercat del 1808, amb la presència d'artesans i demostracions dels diversos oficis d'aquella època: ceramista, cisteller, ferrer, canyisser... L'esmorzar i el dinar de sometent són oberts també a tots els que en vulguin gaudir.

Barcelona

- Castell de Montjuïc
- Plaça Garriga i Bachs
- Museu Nacional d'Art de Catalunya
- Museu d'Història de Catalunya
- Palau de Maldà i Ca l'Erasme
- Teatre Principal

Hostalric

- Castell d'Hostalric

Cardedeu

- Museu-arxiu Tomàs Balvey

Bruc

- Monument al Timbaler del Bruc
- Festa del Timbaler del Bruc

Santpedor

- Monument al Timbaler del Bruc

Montserrat

- Abadia de Montserrat

Manresa

- Museu de la Tècnica de Manresa
- Museu Comarcal de Manresa
- Ajuntament de Manresa

Collbató

- Coves de Salnitre

Cervera

- Universitat de Cervera

Girona

- Església de Sant Feliu
- Museu d'Art de Girona
- Museu d'Història de Girona
- Parc del Castell de Montjuïc
- Plaça de la Independència
- Plaça de Calvet i Rubalcaba

Figueres

- Castell de Sant Ferran

Roses

- Castell de la Trinitat

Tarragona

- Monument "Els Despullats"
- Castell del rei o del Patriarca

Tortosa

- Castell de la Suda

L'Arboç

- Ajuntament de l'Arboç

Lleida

- Castell de la Suda

Solsona

- Festa Major de Solsona

Navès

- Serra de Busa

Cardona

- Castell i col·legiata de Sant Vicenç

Centre d'informació turística de Catalunya

Passeig de Gràcia, 107
(Palau Robert)
Tel: 932 388 091
www.gencat.cat/probert

Oficina de turisme de la Generalitat a Tarragona

Fortuny, 4
Tel: 977 233 415
www.catalunyaturisme.com

Oficina de turisme de la Generalitat a Lleida

Pl. Berenguer IV, s/n
Tel: 973 248 840
www.catalunyaturisme.com

Oficina de turisme de la Generalitat a l'aeroport de Girona

Vilovi d'Onyar
Tel: 972 186 708
www.catalunyaturisme.com

Oficina de Turisme de Barcelona

Pl. Catalunya, 17 soterrani
Tel: 807 117 222

Oficina de Turisme de Tarragona

Major, 39
Tel: 977 250 795
www.tarragonaturisme.cat

Oficina de Turisme d'Hostalric

Ravalet s/n
Tel: 902 196 446

Ajuntament de Cardedeu

Pl. St. Joan, 1
Tel: 938 444 004

Ajuntament del Bruc. Comissió de la Festa del Timbaler del Bruc

Bruc del Mig, 55
Tel: 937 710 006

Oficina Comarcal de Turisme de la Segarra

Major, 115 (Cervera)
Tel: 973 531 303
www.lasegarra.org

Oficina de turisme de Montserrat

Pl. de la Creu, s/n. Montserrat
Tel: 938 777 777
www.montserratvisita.com

Oficina Municipal d'Informació de Manresa

Via de Sant Ignasi, 40

Tel: 938 784 090
www.ajmanresa.org

Oficina de Turisme del Consell Comarcal de l'Anoia

Plaça Sant Miquel, 5 (Igualeda)
Tel: 938 051 585
www.anoiaenviu.cat

Oficina de Turisme de Collbató

Pl. de l'Era, s/n
Tel: 937779076
www.collbato.cat

Oficina de Turisme de Girona

Rambla de la Llibertat, 1
Tel: 972 226 575
www.ajuntament.gi/turisme

Oficina de Turisme de Figueres

Pl. del Sol s/n
Tel: 972 503 155
www.figueresciutat.com

Ajuntament de Santpedor

Pl. Gran, 1
Tel: 938 272 828

Oficina de Turisme de Roses

Av. de Rhode, 77-79
Tel: 902 103 636
www.roses.cat

Oficina Municipal de Turisme de Tortosa

Pl. Carrilet, 1
Tel: 977 449 648
www.turismetortosa.com

Oficina de Turisme del Solsonès

Ctra. Bassella, 1 (Solsona)
Tel: 973 482 310
www.elsolsonesinvita.com

Ajuntament de Navès

Ctra. Solsona-Berga, s/n
Tel: 973 482 553

Ajuntament de L'Arboç

Major, 26
Tel: 977 670 083

Oficina de Turisme de Lleida

Major, 31 bis
Tel: 902 250 050
www.turimedelleida.com

Oficina de Turisme de Cardona

Avinguda del Rastrillo, s/n
Tel: 938 692 798
www.cardona.cat

BIBLIOTECA DE CATALUNYA - DADES CIP

Guia dels escenaris de la Guerra del Francès a Catalunya : commemoració del 200 aniversari de l'inici de la guerra

I. Catalunya. Departament d'Innovació, Universitats i Empresa

1. Catalunya - Història - 1808/1814, Invasió napoleònica 2. Catalunya - Història - 1808/1814, Invasió napoleònica - Camps de batalla 946.71"1808/1814"

© Generalitat de Catalunya

Departament d'Innovació, Universitats i Empresa

Secretaria de Comerç i Turisme

Direcció General de Turisme

Textos: Interpreta Cultura. www.grupbloc.net

Edició i maquetació: Àlex Novials

Correcció lingüística:Txell Coll

Cartografia: Geotec

Impressió: Novoprint

Dipòsit legal: B-31.417-2008

Crèdits de les il·lustracions

Imatge de la coberta: fragment del gravat "Marche sur Vich", que recrea la batalla del Congost, de l'obra "Voyage Pittoresque & Militaire en Espagne dédié Catalogne" (1810) de M.C. Langlois. © Institut Cartogràfic de Catalunya. Cartoteca.

Aisa (pàgines 4, 9, 10 abaix, 11, 13, 14, 15, 19, 20, 23, 24, 25, 27, 31, 32, 33 dalt, 36, 37, 42, 48, 50 abaix, 60, 62, 63, 67, 68, 69)

Ajuntament de l'Arboç (pàgina 73)

Ajuntament de Santpedor (pàgina 33)

Album (pàgines 12 abaix, 46)

Àlex Novials (pàgines 10 dalt, 57 i 58)

Biblioteca de Catalunya (pàgines 40-41)

Centre de Recerca i Difusió de la Imatge de Girona (pàgines 38 abaix, 39 abaix)

Contacto (pàgines 45, 49, 50 dalt)

Cordon Press (pàgines 53, 54 dalt)

Departament d'Innovació, Universitats i Empresa / Direcció General de Turisme / Jaume Balanyà (pàgina 52); **Nano Cañas** (pàgina 17); **Ernest Costa** (pàgina 55); **Georama** (pàgines 12 dalt, 44, 51, 75); **Jordi Pareto** (pàgines 18 dalt, 22, 54 abaix, 74); **Miguel Raurich** (pàgina 21); **Toni Vidal** (pàgines 39, 47)

Diputació de Barcelona (pàgina 41 abaix)

Fototeca.cat (pàgines 28, 56, 59, 64, 65, 71, 72); **Fototeca.cat / G. Serra** (pàgines 18 abaix, 66); **Fototeca.cat / M. Catalán** (pàgines 30, 38 dalt)

Index (pàgina 43)

Mediateca de Perpinyà (pàgina 26)

Oficina de Turisme de Caldes de Malavella (pàgina 70)

Prisma (pàgines 34-35)

The Art Archive (pàgina 2)

Generalitat de Catalunya
**Departament d'Innovació,
Universitats i Empresa**